

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Кафедра теорії і методики дошкільної освіти

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

ПРОЯВИ ОБДАРОВАНOSTІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ЯК НАПРЯМ РОБОТИ З БАТЬКАМИ

Виконав: Кулик А.Г.
магістрант спеціальності
012 Дошкільна освіта
ОПП Дошкільна освіта

Науковий керівник:
к. п. н., доцент Гордій Н.М.

Завідувач кафедри
_____ Дмитренко А.П.
Дата захисту: «__» _____ 2023 р.
Оцінка _____
Підписи членів ЕК:

Глухів – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи взаємодії сім'ї і закладу дошкільної освіти в розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку.....	
1.1. Теоретичні підходи до вивчення проблеми обдарованості в психолого-педагогічній літературі	9
1.2. Психологічні особливості розвитку обдарованості дитини-дошкільника	19
1.1. Педагогічні умови взаємодії сім'ї і закладу дошкільної освіти у вихованні та обдарованості розвитку дітей.....	29
Висновки до першого розділу.....	44
РОЗДІЛ 2. Система роботи з батьками з підтримки і розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку.....	
2.1. Стан педагогічної взаємодії ЗДО з батьками старших дошкільників щодо підтримки і розвитку обдарованості вихованців.....	45
2.2. Модель взаємодії сім'ї і ЗДО у плані підтримки і розвитку обдарованості старшого дошкільника.....	56
2.3. Результати експериментально-дослідної роботи із залучення батьків до розвитку здібностей і підтримки обдарованості старших дошкільників.....	70
Висновки до другого розділу.....	74
Висновки.....	75
Список використаних джерел.....	82
Додатки	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні в Україні, як і в цілому світі, процес виховання підростаючого покоління на основі розвитку його обдарованості набув особливої ваги: прийнято низку законів і програм (зокрема, Національну програму «Діти України» (2001 р.), Указ Президента України «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки» (2001 р.), Концепцію державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки (2006 р.) та ін.), спрямованих на створення загальнодержавної мережі навчальних закладів для обдарованої молоді. З цією ж метою за участю Президії АН України, МОН України й ряду інших міністерств та відомств створена комплексна програма пошуку, навчання і виховання обдарованих дітей і молоді «Творча обдарованість», що передбачає створення оптимальної соціально та економічно обґрунтованої мережі установ, закладів для обдарованих дітей, підготовка навчальних планів, підручників, науково-методичної продукції, підготовка кадрів до роботи з обдарованими дітьми.

Незаперечним є той факт, що розвиток обдарованої особистості можна розпочати на будь-якому етапі її становлення. Але, в силу багатьох обставин, саме дошкільний вік є найбільш оптимальним для розвитку обдарованої особистості. У дошкільному віці закладається фундамент особистості, формується творча уява, первинна система моральних цінностей (В. Давидов, О. Запорожець, О. Леонтьєв, В. Мухіна). З огляду на це, розвиток творчих здібностей виступає ключовим завданням освіти дітей дошкільного віку. Як зазначають фахівці (Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, З. Борисова, Н. Гавриш, О. Кононко, В. Кузьменко, К. Крутій, Н. Кудикіна, С. Ладивір, Т. Піроженко, З. Плохій, Т. Поніманська, І. Рогальська та інші), реалізація дошкільниками творчої спрямованості потребує соціокультурного середовища, урахування індивідуального життєвого досвіду, надання права вибору, можливості приймати самостійні рішення.

Вивченням проблеми обдарованості у різні часи займалися такі вчені, як Е. Торранс, Ф. Гальтон, С. Стернберг, Б. Теплов, Д. Ушаков, С. Науменко, Я. Пономарьов, Н. Лейтес, М. Холодна, О. Кульчицька, Р. Моляко, Г. Костюк та інші. Аналіз наукового доробку дослідників свідчить, що під обдарованістю розуміють індивідуальну потенціальну своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності [13]. Обдарованими і талановитими дітьми можна назвати тих, хто, за оцінкою досвідчених спеціалістів, у силу видатних здібностей демонструє високі показники в одній або кількох сферах. На сьогодні існують різні класифікації обдарованості. Так, педагог Ю. Гільбух виділяє загальну (або розумову) і спеціальну обдарованість. Кожен з цих типів охоплює кілька видів обдарованості, а кожен вид тлумачиться як спеціальні здібності [12]. Н. Волкова виділяє такі типи обдарованості, як раціонально-мислительний (необхідний вченим, політикам, економістам); образно-художній (притаманний дизайнерам, конструкторам, художникам, письменникам); раціонально-образний (характерний для істориків, філософів, учителів); емоційно-почуттєвий (необхідний режисерам, літераторам).

Незважаючи на значні досягнення з окресленого питання в науковій сфері, на систему програм підтримки обдарованої молоді, що існують у нашій державі, на практиці надзвичайно складно розвивати таланти і здібності саме обдарованих дітей, оскільки методики роботи з ними вимагають доопрацювання і вдосконалення. Сьогодні шириться коло інноваційних програм розвитку дитини в ЗДО. Проте питання про забезпечення умов розвитку обдарованих дітей залишається актуальним і концептуальним. Сучасний освітній процес містить комплекс проблем, що утруднюють ефективність вирішення питань творчого розвитку особистості. Це зокрема: перехід до індивідуально-орієнтованої моделі виховання ще повністю не завершений, при цьому ознаки навчально-дисциплінарної моделі зберігаються в педагогічних традиціях, наприклад, навчати, орієнтуючись на «середню»

дитину і якість виконавської діяльності, обмеження проявів самостійності й неординарності в межах педагогічних завдань тощо; використання в навчанні декількох пріоритетних напрямків, програми яких настільки перенасичені змістовно, що виключають можливість спеціальної роботи з розвитку творчих здібностей; недостатнє володіння технологією розвитку творчих здібностей і, як результат, оцінка переважно продукту дитячої творчості, а не динаміки його розвитку.

У Державній національній програмі «Освіта» Україна XXI ст., Законі України «Про дошкільну освіту», «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні» підкреслюється значущість родинного виховання, передбачається взаємопроникнення сімейного і суспільного виховання з метою створення для кожної дитини єдиного, дитиноцентричного виховного середовища.

Відповідно до Положення про заклад дошкільної освіти учасниками освітнього процесу є не лише педагогічні працівники та діти, а також і батьки. Адже сім'я – найперший і найважливіший соціальний інститут виховання. Саме з сім'ї дитина виносить перші враження про навколишній світ, в сім'ї формуються перші оцінні уявлення, закладаються моральні устої, прищеплюються культурні і гігієнічні звички. Їй належить пріоритет у становленні особистості дитини, вона має максимальні можливості для набуття малюком знань, умінь та навичок, необхідних у подальшому житті.

Тісний контакт з батьками вихованців має на меті надати батькам допомогу в актуальних виховних питаннях, сприяє формуванню взаєморозуміння в родинно-педагогічному колективі, обміну виховним досвідом. Такий взаємозв'язок необхідний і для того, щоб сформувати у батьків правильне уявлення про свою дитину, об'єктивно оцінити її та визначити оптимальні шляхи всебічного розвитку малюка.

Питання взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї перебуває в колі наукових інтересів сучасних дослідників. Виходячи з позиції, що родина і дошкільний навчальний заклад, виконуючи специфічні виховні функції, не

можуть замінити один одного і мають взаємодіяти задля повноцінного розвитку дитини-дошкільника, науковцями досліджені такі аспекти окресленої проблеми: етико-педагогічні вимоги до взаємин із дітьми та їхніми батьками (І. Гребенніков, Т. Кириєнко, В. Сухар); зміст і методи педагогічної освіти батьків (Л. Островська, О. Долина, Т. Кириєнко, О. Низковська); умови для спільної роботи сім'ї і педагогічного колективу ДНЗ у формуванні моральних якостей особистості дитини (Т. Алексеєнко, Л. Божович, В. Постовий); педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників (Н. Кот); співробітництво вихователів дошкільних закладів із сім'єю щодо виховання дошкільників у дусі миру (Т. Пагута); особливості взаємодії з батьками дітей раннього віку (Н.Аксаріна, О. Волкова, Т. Маркова, Л. Свирська) тощо.

Незважаючи на велику кількість педагогічних публікацій з окресленої проблеми, питання основних засад співпраці закладів дошкільної освіти з родинами вихованців, зокрема в плані підтримки і розвитку дитячої обдарованості, потребують подальшого вивчення.

Актуальність, педагогічна значущість проблеми, практична потреба в її вивченні та науково-методичному обґрунтуванні зумовили вибір теми магістерської роботи: **«Прояви обдарованості у дітей старшого дошкільного віку як напрям роботи з батьками».**

Об'єктом дослідження є процес розвитку дитячої обдарованості старших дошкільників.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи і прийоми роботи з батьками щодо підтримки і розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні, розробці й апробації системи роботи з батьками щодо підтримки і розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз наукових досліджень з порушеної проблеми, спостереження за пізнавальною і творчою діяльністю дошкільників, особистий досвід роботи у дошкільному навчальному закладі дозволили зробити **припущення** про те, що розвиток обдарованості дітей старшого дошкільного віку можна оптимізувати за умов:

- проведення просвітницької роботи серед батьків вихованців щодо проявів обдарованості у дітей дошкільного віку;
- залучення батьків до діагностування проявів обдарованості дітей;
- участі батьків у освітньому процесі ЗДО;
- включення батьків у творчу діяльність дошкільників.

Відповідно до мети та сформульованих припущень поставлено такі завдання:

- 1) вивчити стан проблеми обдарованості дітей дошкільного віку у психолого-педагогічній та методичній літературі;
- 2) визначити основні засади взаємодії сім'ї та дошкільного навчального закладу у розвитку, навчанні й вихованні дитини;
- 3) з'ясувати критерії визначення типів обдарованості дитини дошкільного віку;
- 4) розробити й експериментально перевірити систему роботи з батьками щодо виявлення, підтримки і розвитку дитячої обдарованості.

Методи дослідження: для створення теоретичної моделі залучення батьків до розвитку обдарувань дошкільників було використано аналіз наукових джерел; з метою виявлення ролі батьків у розвитку дитячої обдарованості застосовано анкетування, бесіди; для перевірки ефективності експериментальної роботи з батьками застосовано анкетування, бесіду, спостереження за творчими діями дітей та вивчення продуктів їхньої діяльності; для обробки отриманих результатів було використано методи порівняльного та статистичного аналізу.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося протягом на базі закладів дошкільної освіти №№ 746, 532, 69 міста Києва. Загальна вибірка становила 55 дітей старшого дошкільного віку та 35 батьків.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечується теоретичною та методологічною обґрунтованістю вихідних даних, експериментальною перевіркою гіпотези, якісним та кількісним аналізом отриманих теоретичних та емпіричних даних.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягають у тому, що: уточнено зміст і структуру поняття «дитяча обдарованість»; розроблено теоретичну модель залучення батьків навчально-виховного процесу ЗДО як механізму розвитку обдарувань дітей старшого дошкільного віку; подальшого розвитку набули форми і методи взаємодії ЗДО і сім'ї у вихованні, навчанні і розвитку дітей старших дошкільників.

Практичне значення полягає у створенні системи роботи з батьками щодо підтримки і розвитку обдарованості дітей старшого дошкільного віку. Результати дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів, у розробці спецкурсів з дошкільної педагогіки для студентів вищих навчальних закладів.

Апробація роботи. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на педагогічній раді закладу дошкільної освіти № 746 м. Києва

Впровадження результатів дослідження. Результати і матеріали дослідження використовуються у навчально-виховному процесі ЗДО № 746 м. Києва.

Структура та обсяг магістерського дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (61 найменувань) та 4 додатки. Основний зміст викладено на 94 сторінках (загальний обсяг роботи – 114 сторінок). У роботі міститься 5 рисунків та 2 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї І ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення проблеми обдарованості в психолого-педагогічній літературі

Поняття обдарованість у психологічній та педагогічній літературі переважно розкривається через поняття здібності і позначає високий рівень розвитку здібностей чи якісно своєрідне їх сполучення (Н. Лейтес, Б.Теплов, В. Юркевич, Б. Алякринский, Л. Венгер, В. Панов, С. Гончаренко, О. Матюшкін та інші), в тому числі через поняття «виняткові здібності» (Б. Алякринський, І. Акимов). Окрім своєрідного поєднання здібностей, обдарованість також пов'язують з особистісними характеристиками людини (Б. Чижевський, Л. Слободянюк, Т. Хромова).

Обдарованість пов'язують з особливостями сенсорних процесів (Ф. Гальтон, Г. Домано, В. Клименко, Е. Томас).

Особливістю сучасного розуміння обдарованості є те, що цей феномен визнають як такий, що має багатофакторну природу, в тому числі важливими є фактори середовища (Ф. Монкс, А. Тампенбаум, О. Музика, Ю. Гільбух, Л. Липова) і є динамічною характеристикою особистості (Ю. Бабаєва, А. Савенков, В. Шебеко).

У психологічних дослідженнях доведено, що феномен обдарованості є складним і багаторівневим. Обдарованість – це своєрідне якісне поєднання здібностей, яке зумовлює особливо успішну діяльність людини в одній чи кількох сферах і вирізняє її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах.

Здібності – це система властивостей особистості, що відповідає вимогам діяльності та забезпечує високі досягнення в ній. В основі розвитку здібностей, а значить і обдарованості, лежать певні природжені особливості особистості. Основою всіх здібностей є задатки.

Задатки – анатомо-фізіологічні особливості людини, з якими вона з'являється на світ, це – складові природної основи здібностей, вихідний момент розвитку і віковий фактор становлення та прояву здібностей.

Обдарованість складається з трьох основних компонентів: інтелекту (вищого за середній), креативності, мотивації досягнень. У свою чергу, В. Моляко виділяє такі складові обдарованості [38]:

- задатки, схильності, що виявляються у підвищеній чутливості, певній вибірковості, перевагах, а також у динамічності психічних процесів;
- інтереси, їхня спрямованість, частота і систематичність їхнього прояву, домінування пізнавальних процесів;
- допитливість, прагнення до створення нового, схильність до вирішення і пошуку проблем;
- швидкість у засвоєнні нової інформації, утворення асоціативних масивів;
- прояв загального інтелекту – схоплювання, розуміння, швидкість оцінок і вибору шляху вирішення, адекватність дій;
- емоційна забарвленість окремих процесів, емоційне ставлення, вплив почуттів на суб'єктивне оцінювання, вибір, перевага тощо;
- наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, працьовитість, систематичність у роботі, сміливе прийняття рішень;
- творчість – уміння комбінувати, знаходити аналогії, реконструювати; схильність до зміни варіантів, економічність у рішеннях, раціональне використання засобів, часу тощо;
- порівняно швидке оволодіння уміннями, навичками, прийомами, оволодіння технікою праці, ремісничою майстерністю;

– здатність до формування особистісних стратегій і тактик при вирішенні загальних і нових спеціальних проблем, завдань, пошук виходу зі складних, нестандартних, екстремальних ситуацій тощо [8].

У сучасне розуміння обдарованості, як правило, включають більше, ніж особливі розумові здібності. Це підкреслюють В. Чудновський і В. Юркевич [56, 60]: «Обдарований не сам по собі розум людини, обдарована його особа» [60]. Розуміння обдарованості дитини як потенціалу особистості, міру її несхожості з іншими (А. Матюшкін, Дж. Рензуллі, Г. Гарднер та ін.) – новий крок у розумінні її природи. І про визначення рівня обдарованості, ступеня розвитку цього потенціалу, можна говорити стосовно до кожної дитини. Хоча, на думку О. Савенкова, «дитяча обдарованість» і «обдаровані діти» – це різні поняття. На його думку, саме поняття «дитяча обдарованість» вказує на «потенціал особистості», що притаманне кожній дитині. Поняття «обдарована дитина» має інший смисл, який полягає у позначенні якоїсь винятковості. Ці діти вже за визначенням якісно відрізняються від однолітків.

Однією з найпопулярніших сьогодні є концепція обдарованості Дж. Рензуллі [54], згідно якої обдарованість є поєднання трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, креативності та наполегливості з урахуванням ерудиції і сприятливого навколишнього середовища. Таким чином, до категорії обдарованих осіб, успішних хоча б по одному з параметрів, можна віднести кожну дитину. Дану ідею підхопило багато зарубіжних вчених, зокрема і Г. Гарднер, К. Хеллер.

Сьогодні більшість психологів визнає, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) і соціальної сфери, опосередкованої діяльністю дитини (ігровою, навчальною, трудовою). Відносно дошкільного віку у розгляді проблеми обдарованості найбільш продуктивними й важливими є ідеї про творчість як універсальний механізм розвитку психіки (С. Рубінштейн, А. Матюшкін, Я. Пономарьов, Д. Богоявленська, П. Торренс);

про значущість і самоцінність дошкільного періоду дитинства (Л.Виготський, А. Люблінська, О. Запорожець, Д.Ельконін, М.Лисіцина, Л.Венгер, Н.Портницька та н.) [40].

Найбільш часто дослідники у визначенні обдарованості дошкільників звертаються до концепції творчої обдарованості О. Матюшкіна. Згідно з цією концепцією, обдарованість – «творчий потенціал, що розкривається в кожній з галузей людської діяльності в процесі постановки й знаходження оригінального розв’язання різного роду проблем: наукових, технічних, духовних» [36]. Творчий потенціал закладений у дитині з народження й розвивається в міру її дорослішання. Обдаровані діти мають високий творчий потенціал. Найбільш загальною характеристикою обдарованості є яскраво виражена пізнавальна потреба (прагнення до нового знання, способу або умови дії), що становить основу пізнавальної мотивації. Пізнавальна мотивація дитини знаходить вираження у формі пошукової, дослідницької активності, спрямованої на виявлення нового.

Одним з найбільш дискусійних питань, що стосуються проблеми обдарованих дітей, є питання про частоту прояву дитячої обдарованості. Існують два протилежних погляди: «усі діти є обдарованими» - «обдаровані діти зустрічаються вкрай рідко». Така альтернатива зникає в рамках наступної позиції: потенційна обдарованість стосовно різних видів діяльності властива багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє незначна частина дітей [13]. На думку О. Дяченко, однією із причин відсутності проявів того або іншого виду обдарованості може бути недостатня кількість (у силу умов життя) відповідних знань, умінь і навичок. Варто такій дитині їх засвоїти, як її обдарованість стає явною й очевидною для педагога [14].

Виходячи з припущення, що обдарованість у дитячому віці можна розглядати як потенціал психічного розвитку щодо наступних етапів життєвого шляху особистості, Н. Лейтес пропонує враховувати складність самої проблеми «обдарована дитина» [33, с.79]. Обдарованість конкретної дитини значною

мірою умовна характеристика. Навіть найкращі здібності дитини не є прямим і достатнім показником її досягнень у майбутньому. Не можна закривати очі на те, що ознаки обдарованості, які проявляються в дитячі роки, навіть за, здавалося б, найсприятливіших умов можуть зникнути. Як уважає В. Панов, у дітей, що випереджають свій вік, поєднання вікових і власне індивідуальних рис виявляється досить гостро, а то й драматично. Нелегко буває змиритися з тим, що ранні успіхи часом виявляються переважно показником вікових особливостей розвитку [42, с. 58-65].

Н. Лейтес виділяє три категорії дітей, яких прийнято називати обдарованими: діти з високим IQ; діти, що досягли видатних успіхів у якому-небудь виді діяльності; діти з високою креативністю [33].

У реальній педагогічній практиці педагоги визначають три категорії обдарованих дітей. Перша категорія обдарованих – діти з високими показниками за рівнем загальної обдарованості. Друга група обдарованих – діти, що досягли успіхів у певних галузях діяльності. Їхнє виявлення ґрунтується на «екологічно валідних» методах діагностики й не становить особливих труднощів. Обдаровані юні музиканти, художники, математики, спортсмени давно завоювали собі право на спеціальне навчання. Цю категорію дітей частіше називають талановитими. До третьої категорії обдарованих можна віднести дітей, що добре навчаються в школі («академічна обдарованість») [20].

Існує певна вікова послідовність прояву обдарованості в різних галузях. Особливо рано може виявитися обдарованість до музики, потім - до малювання; взагалі, обдарованість до мистецтва виявляється раніше, ніж до наук; у науці раніше проявляються здатності до математики. Загальноінтелектуальна обдарованість може виражатися незвичайно високим рівнем інтелектуального розвитку і якісною своєрідністю розумової діяльності.

Одним із важливих питань у роботі з обдарованими дітьми є проблема особливостей прояву обдарованості саме в дитячому віці (О. Кульчицька,

О. Савенков та ін.) [31, 32]. До них належать умотивованість інтересом, здивуванням та задоволенням; результатом обдарованості виступає продукт, який не має суспільного значення. Слід зазначити, що на першому місці стоїть музична обдарованість, далі - обдарованість у сфері живопису, скульптури і тільки потім - у галузі природознавства і філософії. Що вужчою є обдарованість, то раніше вона виявляється.

Розрізняють обдарованість:

- соціальну - лідерську;
- художню - музичну, образотворчу, сценічну;
- психомоторну - спортивні здібності;
- інтелектуальну - здатність аналізувати, мислити, зіставляти факти (серед інтелектуальних дітей є такі, які навчаються відмінно з 1-2 предметів і не встигають з інших);
- академічну - надзвичайна здатність до навчання взагалі; люди з такою здатністю стають відмінними спеціалістами;
- творчу - нестандартне бачення світу й нешаблонне мислення (але такі діти часто не досягають поставленої мети і є невдахами. З дитинства вони всіх дратують. Важливо таку дитину побачити і допомогти їй) [29, с. 7].

Сьогодні на практиці спостерігаємо ряд утруднень або проблем, з якими пов'язана діагностика і відповідно розвиток обдарованості:

1. Обдарованість у педагогічних діагностичних процедурах в найбільшій мірі співвідноситься з пізнавальними процесами. В такому випадку багато інших граней особистості дитини залишаються поза увагою практиків, які працюють з обдарованістю. Там, де має місце належний психологічний супровід розвитку обдарованості, діагностика має комплексний характер і включає як мінімум:

1) інтелектуально-когнітивний (інтелектуально-пізнавальний) компонент обдарованості, який включає в себе ті диференційовані компоненти обдарованості, які відносяться до тих чи інших когнітивних (пізнавальних)

особливостей обдарованих індивідуумів (пов'язаних з мисленням, сприйманням, пам'яттю...); наприклад, володіння значним обсягом інформації;

3) мотиваційно-особистісний інтегрований компонент, який включає ті інтегровані компоненти обдарованості, які відносяться до тих чи інших особистісних, енергетичних, термінальних (сенсово-цільових), мотиваційних особливостей обдарованих індивідуумів. Наприклад, схильність до змагальності, що може набувати наполегливості при виконанні різноманітних завдань;

4) творчо-продуктивний (креативний) інтегрований компонент обдарованості включає ті диференційовані компоненти, які відносяться до творчих особливостей обдарованих індивідів (пов'язаних зі спроможністю продукувати щось нове). Наприклад, здатність до продукування оригінально-конструктивних, несподіваних ідей» [17].

2. Робота з дітьми, яких вважають обдарованими, часто супроводжується приписуванням їм «ярликів». Ці ярлики найчастіше стосуються особистісних якостей, до прикладу «складні», «надто чутливі», «ворожі до школи», «дивакуваті в поведінці» тощо. Їх називають ознаками обдарованості. На практиці все виглядає не так однозначно. У певного виду обдарованості свої характерні прояви здібностей, а особистісні якості дитини можуть бути різними, вони можуть як сприяти розвитку самої обдарованості, так і гальмувати її, але навряд чи визначати її. «Обдарованість – завжди унікальна, тому марно шукати універсальні ознаки обдарованих дітей», – відзначає Р. Стенберг. Власне певні особистісні якості, які вважають характерними для обдарованих дітей, швидше є результатом дефіцитних / недефіцитних умов для розвитку їх обдарованості (про що йшлося вище).

3. Відчуття практичними психологами браку стандартизованих методик щодо діагностики обдарованості, кількість яких насправді обмежена, а ті, що є, швидко старіють. Нові потребують довгої процедури стандартизації. Психолог розуміє, що тільки стандартизована методика дає діагностиці належного рівня

довіри результатам. Але той факт, що обдарованість – складне психічне явище, системне та ще й до кінця не вивчене, заставляє сумніватися у тому, що існують стандартизовані методики діагностики всіх елементів, що складають дану систему і тим більше – зв'язків між ними. На нашу думку, за умов, які склалися щодо нинішніх можливостей діагностики обдарованості, варто особливу увагу звернути на незмінний емпіричний метод – спостереження. Воно дозволить побачити те, що ще не включено в жоден тест, вийти на нові види обдарованості, можливо, помітити ті співвідношення в якостях, поведінці людини, які допоможуть нам краще зрозуміти природу обдарованості і бути максимально неупередженими. Досвід науковців, які використовують різні види спостережень доводить цей факт. Так прикладом структурованого спостереження є підхід Г. Гарднера, який виділяє вісім видів інтелекту: 1) лінгвістичний; 2) музичний; 3) логіко-математичний; 4) просторовий; 5) тілесно-кінестетичний; 6) міжособистісний; 7) внутрішньособистісний; 8) природничо-науковий [7].

Якщо так важко зрозуміти що таке обдарованість і як створювати умови для її розвитку, то можна іти від самої дитини: з'ясування її потреб, сильних і слабких сторін. Тут потрібний комплексний характер оцінювання різних сторін поведінки і діяльності дитини, що дозволить використовувати різні джерела інформації і охопити якомога ширший спектр її здібностей, особистісних якостей.

У виділенні видів обдарованості сьогодні застосовують критеріальний підхід (див. табл. 1.1) [61].

Таблиця 1.1.

Види обдарованості

Критерії	Види обдарованості
Вид діяльності і сфери психіки (інтелектуальна, емоційна,	- У практичній діяльності (обдарованість у ремеслах, спортивна й організаційна).

<p>мотиваційно-вольова), які її забезпечують</p> <p>При цьому діяльність виступає як об'єктивна основа інтеграції окремих здібностей. Отже, обдарованість виступає як інтегральний прояв різних здібностей.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - У теоретичній (пізнавальній) діяльності (інтелектуальна обдарованість різних видів залежно від предметного змісту діяльності (в галузі природничих і гуманітарних наук, інтелектуальних ігор тощо). - У художньо-естетичній діяльності (хореографічна, літературно-поетична, образотворча й музична). - У комунікативній діяльності (лідерська обдарованість, що характеризується здатністю розуміти інших людей, будувати з ними конструктивні відносини, керувати). - У духовно-ціннісній діяльності (обдарованість, яка проявляється в створенні нових духовних цінностей і служінні людям).
<p>Ступінь сформованості обдарованості</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Актуальна обдарованість (психологічна характеристика дитини з такими наявними показниками психічного розвитку, які проявляються в більш високому рівні виконання діяльності в конкретній предметній галузі в порівнянні з віковою і соціальною нормами). Особливу категорію актуально обдарованих дітей становлять талановиті діти. Талановита дитина - це дитина з такими результатами виконання діяльності, які відповідають вимозі об'єктивної новизни й соціальної значущості. Як правило, конкретний продукт діяльності талановитої дитини оцінюється експертом. - Потенційна обдарованість (психологічна характеристика дитини, яка має лише певні психічні можливості (потенціал) для високих досягнень у тому або іншому виді діяльності, але не може реалізувати свої можливості в цей момент часу в силу їх функціональної недостатності). Потенційна обдарованість вимагає високої прогностичності використовуваних діагностичних методів і проявляється при сприятливих умовах.
<p>Форми прояву</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Явна обдарованість (виявляє себе в діяльності дитини досить яскраво й чітко, у тому числі й при несприятливих умовах; досягнення дитини очевидні). Можна адекватно оцінити «зону найближчого розвитку» і правильно намітити програму подальшої роботи з такою «перспективною дитиною». - Прихована обдарованість (проявляється в замаскованій формі).

	<p>Причини прихованої обдарованості багато в чому пов'язані з наявністю особливих психологічних бар'єрів. Вони виникають на шляху розвитку й інтеграції здібностей і суттєво спотворюють форми прояву обдарованості. Виявлення дітей з прихованою обдарованістю в жодному разі не може зводитися до одномоментного психодіагностичного обстеження великих груп. Ідентифікація дітей з таким видом обдарованості – це тривалий процес, заснований на використанні багаторівневого комплексу методів аналізу поведінки дитини, залучення її до різних видів реальної діяльності, організації її спілкування з обдарованими дорослими тощо</p>
<p>Широта проявів у різних видах діяльності</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Загальна (розумова) обдарованість (проявляється стосовно різних видів діяльності й виступає як основа їх продуктивності). Розумова активність і саморегуляція – її основні передумови. Загальна обдарованість визначає рівень розуміння, глибину мотиваційного й емоційного залучення в діяльність, ступінь її цілеспрямованості. - Спеціальна обдарованість (проявляється в конкретних видах діяльності й визначається відносно окремих галузей (поезія, музика, живопис, математика, спорт, соціальна обдарованість тощо).
<p>Особливості вікового розвитку</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Рання обдарованість. Прикладом ранньої обдарованості є «вундеркінди» (чудесна дитина) – це діти, як правило, дошкільного або молодшого шкільного віку з надзвичайними успіхами в якому-небудь певному виді діяльності – музиці, малюванні, математиці, поезії, танці, співі тощо. Особливе місце серед таких дітей займають інтелектуальні вундеркінди. Для них характерно раннє (з 2-3 років) освоєння читання, письма й рахунку; високий розвиток пізнавальних здібностей (блискуча пам'ять, високий рівень абстрактного мислення тощо); оволодіння програмою трирічного навчання до кінця першого класу; вибір складної діяльності за власним бажанням (наприклад: п'ятирічний хлопчик укладає власну енциклопедію з історії тощо). - Пізня обдарованість. Прояв обдарованості в певному виді діяльності на більш пізніх вікових етапах. Існує зв'язок між віком прояву обдарованості й галуззю діяльності. Найбільш рано

	обдарованість проявляється в сфері мистецтва, особливо в музиці, трохи пізніше – у сфері образотворчого мистецтва, пізніше – у науці (у вигляді видатних відкриттів, створення нових методів дослідження), що пов'язане з необхідністю отримання знань, без яких неможливі наукові відкриття. Раніше інших при цьому проявляється математична обдарованість.
--	--

1.2. Психологічні особливості розвитку обдарованості дитини-дошкільника

Розвиток особистості і її досягнення на життєвому шляху тісно пов'язані з такими індивідуально-психологічними особливостями людини, як здібності, схильності, обдарування. Дитинство – період посиленого розвитку, зміни й навчання, парадоксів і протиріч, без яких неможливо уявити собі процес становлення особистості. Найбільш яскраво це виражається у творчій діяльності, що дозволяє особливо повно розкрити свій внутрішній мир. Творчість усе частіше розглядається як найбільш змістовна форма психічної активності, універсальна здатність, що забезпечує успішне виконання найрізноманітніших видів діяльності.

У дошкільному періоді дитинства закладаються основи розвитку особистості й формуються творчі здібності. Саме в цей час відбуваються прогресивні зміни в багатьох сферах, удосконалюються психічні процеси (увага, пам'ять, сприйняття, мислення, мова, уява), активно розвиваються особистісні якості, а на їхній основі – здібності й схильності. Ознаками обдарованості в дошкільному віці є добре розвинута пам'ять, інтуїтивні скачки, яскрава уява, нечіткість в розмежуванні реальності і фантазії, перебільшені страхи, егоцентризм, дрібна моторна координація, потяг до товариства старших дітей та дорослих [45]. Така дитина добре володіє мистецтвом мовленнєвої комунікації, винаходить власні слова, схильна до активного дослідження

навколишнього середовища. В особистісному плані це добра, відкрита, тямуща дитина, яка гостре реагує на несправедливість [10].

У більшості концепцій обдарованості (Дж. Рензулі, О. Матюшкін, Д. Богоявленська, Н. Лейтес та ін.) виділяються окремі її основні структурні компоненти: когнітивний, особистісний (мотиваційний), творчий:

1. загальні й (або) спеціальні (музичні, художні, математичні й ін.) здібності вищі за середній рівень;
2. домінуюча пізнавальна мотивація;
3. креативність (здатність перетворювати знання за участю уяви й фантазії, породжувати оригінальні ідеї, використовуючи нестандартні способи діяльності) [54].

Традиційно психологічна наука розглядала здібності як умову успішного оволодіння діяльністю. Звідси випливає безпосередній зв'язок діяльності й здібностей, серед яких прийнято виділяти загальні й спеціальні: загальні потрібні для здійснення декількох видів діяльності (наприклад, орієнтування в просторі), а спеціальні співвідносяться з якимось одним (музичний слух). Різниця між ними відносна – і ті й інші формуються в процесі тієї діяльності, для якої необхідні. До того ж загальні здібності існують і проявляються не в чистому виді, а в тих же конкретних видах діяльності. Дошкільне дитинство є сензитивним періодом розвитку як загальних, так і спеціальних здатностей [50].

Багаторічні дослідження Н. Лейтеса [33] виявили, що найбільш рано ознаки обдарованості проявляються в музиці й художній творчості. До 2-3 років пізнавальна активність виражається у формі сприйняття музики. Приблизно в 3-4 роки дитина імітує манеру співу, гри на музичних інструментах. Наслідування є сходиною до перших спроб (в 5-6 років) придумати щось своє. Схожа картина спостерігається при розкритті художньої обдарованості. Висока вибірковість відносно зорових образів і уявлень проявляється в ранньому дитинстві в гострій спостережливості, сильній

вразливості, здатності все навколо бачити у фарбах, колірних контрастах, зауважувати незвичайне, гарне й запам'ятовувати. Крім музично-художніх рано проявляють себе здібності до математики й шахів. Деякі обдаровані діти вже в 3-4 роки із захватом грають із числами, спочатку з радістю відшуковуючи їх на вивісках будинків, на сторінках книг і журналів, на цінниках у магазинах, потім пробуючи встановлювати різні, нові комбінації [46].

Існує особлива логіка в становленні здібностей дитини. В основу аналізу динаміки розвитку здібностей може бути покладена характеристика тих засобів, які опановує дитина. Наприклад, Л. Виготський основним засобом виділяв знак, і, насамперед, поняття [11]. Однак у більш пізніх дослідженнях (О. Запорожець, Л. Венгер, М. Поддьяков та ін.) було з'ясовано, що для дитини дошкільного віку характерним є використання образних засобів: сенсорних еталонів, наочних моделей, схем, планів, які на образному рівні дозволяють дитині аналізувати дійсність, виділяти в ній найбільш істотні для вирішення завдання зв'язки й відношення. Дії з подібними засобами дозволяють дитині справлятися зі своїми безпосередніми мотивами, довільно організовувати свою поведінку [43].

Ще в дослідженнях О. Леонтєва, О. Лурії, Д. Ельконіна й інших було доведено, що при переході від преддошкільного віку до дошкільного (від 3 до 4 років) у виконанні дитиною різних завдань відбувається перехід від спрямованості на предмет до спрямованості на себе, на пошук нового способу взаємодії з реальністю. Природно, що дитина-дошкільник не усвідомлює всі складові виконуваної нею дії, не усвідомлює застосовуваного способу у всій повноті. Але вже з'являється усвідомлення самого факту застосування нового способу, спрямованість на довільну й усвідомлену його побудову й використання.

При такому підході одним з основних питань під час обговорення проблеми дитячої обдарованості є питання про види здібностей дитини-

дошкільника з позиції розвитку різних способів опосередкування. Спеціальні дослідження показали, що можна виділити дві основні групи таких здібностей.

Перша група – це здібності до наочного моделювання [4], за допомогою яких дитина спрямовує себе на розкриття об'єктивних зв'язків і відношень дійсності. При вирішенні завдань на розвиток здібностей до наочного моделювання дитина повинна абстрагуватися від свого ставлення до реальності, від власних емоцій і виявити об'єктивні характеристики дійсності, застосовуючи існуючі в культурі засоби, у цьому випадку – наочні моделі. Наприклад, у завданнях на складання плану кімнати для гри в хованки предметів дитина повинна виявити істотні для розв'язання задачі просторові відношення між предметами, відволікаючись від своїх безпосередніх вражень (яскрава картинка або новий предмет у приміщенні групової кімнати).

Друга група здібностей – це здібності до символізації, за допомогою яких дитина проявляє й узагальнює своє ставлення до дійсності. Тут дитина за допомогою існуючих у культурі засобів (колір, форма, структура предметів, персонажі казок тощо) виражає свою суб'єктивну позицію стосовно реальності. Наприклад, у живописі за допомогою кольору дитина проявляє своє власне осмислення ситуації в символічній формі (що для нього є злим, добрим, смутним, веселим).

У реальній діяльності дитини представлено обидві групи здібностей: здібності до наочного моделювання (наприклад, побудова послідовності дій відповідно до ігрової ролі, тобто створення й утримання моделі рольової поведінки) і здібності до символізації (передача за допомогою ролі в грі певної життєвої позиції, тобто використання ролі для символічного відображення змістів і цінностей людської взаємодії).

Слід зазначити, що використання здібностей до знакового й символічного опосередкування може включатися до розв'язання двох основних типів задач, на які вказують практично всі автори моделей розвитку дитячих здібностей і обдарованості.

Перший тип завдань – завдання власне інтелектуальні (закритого типу), у певному смислі репродуктивні, що вимагають використання знайомого способу розв’язання, хоча й на новому матеріалі.

Другий тип завдань – творчі завдання, відкритого типу, у яких від дитини вимагається застосування нового способу розв’язання. У дітей дошкільного віку рівень вирішення подібних завдань характеризується, насамперед, рівнем розвитку уяви. Уява дозволяє дитині, відштовхуючись від окремих ознак предмета, будувати новий цілісний образ.

При подібній характеристиці розвитку здібностей як процесу освоєння дитиною способів застосування різних засобів (знакових і символічних) при вирішенні різних типів завдань (власне інтелектуальних і творчих) необхідним компонентом розумової обдарованості дошкільника виявляється високий рівень розвитку дій опосередкування, що проявляється в завданнях різного типу [19].

Як відзначав М. Поддьяков, у віці 4-6 років інтенсивно формуються й розвиваються навички й уміння, що сприяють вивченню дітьми зовнішнього середовища, аналізу властивостей предметів і явищ і впливу на них з метою зміни [43]. Цей рівень розумового розвитку, відповідний до наочно-діяльнісної форми мислення, стає підготовчим етапом у розвитку індивідуально-психологічних особливостей особистості, які визначають рівень творчих здібностей. Накопичення фактів і відомостей про навколишній світ створює основу для формування уявлень і понять. До кінця дошкільного періоду починає переважати наочно-схематична форма мислення як вищий етап у розвитку наочно-образного. Віддзеркаленням досягнення дитиною цього рівня розумового розвитку є схематизм дитячого малюнка, уміння використовувати у вирішенні завдань схематичне зображення.

Наочно-схематичне мислення створює можливості для освоєння зовнішнього середовища, виступаючи засобом для створення дитиною узагальненої моделі різних предметів і явищ. Набуваючи рис узагальненого, ця форма залишається образною і спирається на реальні дії із предметами і їхніми

замінниками. Водночас вона стає основою для формування логічного мислення, пов'язаного з використанням і перетворенням понять.

Таким чином, у 6-7 років дитина може підходити до розв'язання проблеми трьома способами: використовуючи наочно-діяльнісне, наочно-образне й логічне мислення. У старшому дошкільному віці починає інтенсивно формуватися логічне мислення, визначаючи тим самим найближчу перспективу творчого розвитку.

Нагромадження досвіду практичних дій, певний рівень розвитку сприйняття, пам'яті, уяви створюють ситуацію впевненості у своїх силах. Це виражається в постановці усе більш різноманітних і складних цілей, досягненню яких сприяє вольова регуляція поведінки. Дитина 6-7 років може прагнути до далекої (у тому числі й уявлюваної) мети, утримуючи при цьому сильну вольову напруга протягом досить тривалого часу [37].

Дослідження Л. Виготського, О. Запорожця, О. Леонтьєва й ін. показують, що в старшому дошкільному віці, у порівнянні з раннім дитинством, з'являється новий тип діяльності – творчий. Своєрідність такого типу полягає в тому, що він породжує можливість іти від думки до ситуації, а не навпаки, як було раніше. Однак, характеризуючи особливості творчої діяльності дітей старшого дошкільного віку, педагоги й психологи підкреслюють її специфічність. Так, багато з компонентів творчості в цьому віці тільки починають розвиватися, хоча суб'єктивно дитина постійно відкриває щось нове. М. Поддьяков відзначав, що в дитячому віці творчість слід розуміти як механізм розвитку різноманітних дій дитини, нагромадження досвіду, особистісного росту [43]. На думку Л. Виготського, основний закон дитячої творчості полягає в тому, що цінність його слід бачити не в результаті, не в продукті творчості, а в самому процесі такої діяльності [11].

У дослідженнях, присвячених проблемам розвитку дитячої творчості, відзначається, що в дошкільному віці в дитини з'являється ряд рис, що характеризують його як творця. Цей прояв активності й ініціативи в

застосуванні раніше освоєних прийомів роботи щодо нового змісту, знаходження оригінальних способів вирішення поставлених завдань, використання різних видів перетворень тощо.

У виконавських видах діяльності (співі, малюванні, іграх-драматизаціях, танцях) розвиток здатності до творчості йде від наслідування дорослого до спроби самостійного переносу отриманого досвіду в повсякденне життя, а потім і до творчої ініціативи.

Відомо, що психологічною основою творчої діяльності є уява – психічний процес, що полягає в створенні образів предметів і ситуацій, заснованих на результатах їх сприйняття й осмислення.

Творча уява пов'язана з визначенням можливих результатів дій, що відкривають або створюють нові предмети, явища, ситуації. При цьому у творчій уяві виникають уявлення, які різняться за ступенем оригінальності й реалістичності. Оригінальність як своєрідність уявлень творчої уяви – це ступінь їх новизни, несхожості на те, що вже було відоме, а реалістичність визначається тим, наскільки уявлення, створене уявою, близьке до дійсності. О. Дяченко пише, що специфіка процесу уяви, на відміну від інших психічних процесів, розуміється як здатність виражати особливості одного об'єкта або явища за допомогою іншого, видозмінювати форми репрезентації реальності [23]. В уяві використовуються символічні й метафоричні форми відбиття дійсності. У розвиненому виді вони дозволяють знаходити й фіксувати у творчих продуктах істотні й значимі для людини сторони предметів і явищ. За допомогою уяви створювані образи деталізуються, «оживають», що свідчить про самоцінність творчих проявів, особливо в період раннього становлення творчих особистісних якостей. Л. Виготський, В. Давидов, Е. Кравцова, В. Кудрявцев називають уяву найважливішим новотвором дошкільного дитинства й пов'язують із нею процеси зародження творчої особистості.

На основі теорії діяльності, розробленої О. Леонтьєвим, Н. Ветлугіна виділила показники, за якими можна визначити інтереси, здібності дітей, що

проявляються в художній творчості, якості творчих дій і продукції. Вона розглядала художньо-творчі здібності в комплексі й виділила такі їхні особливості:

- здатність сприймати й переживати прекрасне в житті й творах мистецтва, легко «входити» в уявлювану ситуацію, емоційно відгукуватися на красу;

- творити за законами краси (виразно співати й читати вірші, рухатися під музику, знаходити природні рухи для передачі образу в грі-драматизації, проявляючи творчу ініціативу й особистісне ставлення до, що відбувається);

- оцінювати прекрасне в навколишньому, розрізняти засоби художньої виразності в змісті літературних, образотворчих, музичних творів і театральної діяльності;

- самостійно шукати й знаходити оригінальні прийоми вирішення творчих завдань [57].

Заслуговують на увагу показники наявності творчого початку, виділені Н. Ветлугіною. Серед них показники, що характеризують ставлення дітей до творчості:

- щирість, безпосередність переживань;
- захопленість діяльністю;
- активізація вольових зусиль, здатність до входження в зображувані обставини;

- спеціальні художні здібності (образне бачення, поетичний, музичний слух), що дозволяють успішно вирішувати творчі завдання.

Показники якості творчих дій містять у собі:

- внесення доповнень, змін, варіацій, перетворень;
- створення нової комбінації із засвоєних старих елементів;
- застосування відомого в нових ситуаціях;
- знаходження нових прийомів розв'язання;

- швидкість реакції;
- гарне орієнтування в нових умовах;
- знаходження оригінальних прийомів розв'язання творчих задач.

До показників якості продукції дитячої художньої творчості належать:

- знаходження адекватних виразних засобів втілення образів;
- своєрідність манери виконання й вираження свого відношення;
- відповідність продукції елементарним художнім вимогам [22].

Відмінності в рівні розвитку здібностей дозволяють використовувати диференційовані освітні стратегії, починаючи з дошкільного віку. На жаль, відсутність теоретичних напрацювань з питань специфіки обдарованості в різні періоди розвитку дитини не дозволяє належним чином використовувати різні освітні технології, що особливо явно проявляється при роботі з розумово обдарованими дітьми дошкільного віку. Ще Л. Виготський підкреслював, що: «... виховання ненормальних, калік і талантів здавна вважається ніби екстериторіальним у педагогіці, тобто таким, на яке не поширюються загальні закони. ... Загальні закони педагогіки тільки тоді й можуть бути науковими законами, коли вони залишаються однаково застосовними до всієї галузі виховання» [11].

Рівень пізнавальної активності й рівень розвитку розумових здібностей, що являють собою систему опосередкованих орієнтовних дій, не можуть повністю охарактеризувати розумово обдарованого дошкільника. Найважливішим компонентом розумової обдарованості в цьому віці є можливість реалізації своїх здібностей у специфічно дошкільних видах діяльності (грі, конструюванні, літературно-художній творчості тощо). Для розумово обдарованих дітей властиве попереднє планування своєї діяльності: гри, малювання, аплікації. Задуми відрізняються розгорненням і продуманістю послідовності майбутніх дій, багатством і оригінальністю, проявом власної індивідуальності. Водночас вони цілком реалістичні, тобто відповідають можливостям дітей і наявності необхідних матеріалів.

При цьому розумово обдарована дитина легко освоює необхідні дії для реалізації своїх задумів і виявляється цілком успішною або в різних видах діяльності, або хоча б в одному з них.

Положення Л. Виготського та О. Леонтьєва про універсальність закономірностей розвитку для «нормальних» і «обдарованих» дітей дає підстави вважати, що загальні закономірності розвитку здібностей і їх вікові особливості в дітей дошкільного віку можуть бути застосовані й до визначення дитячої обдарованості. Тоді специфіка розумової обдарованості в дошкільному дитинстві полягає не в прискоренні розвитку інтелекту дитину, а в усе більш повному освоєнні тих форм опосередкування, якими й характеризуються розумові здібності дошкільника [34].

Виходячи із цього, для розвитку обдарованості в освітніх установах необхідно вчасно виявляти дітей з передумовами обдарованості, проводити спеціальну роботу зі збереження й подальшого розвитку їх здібностей, спираючись на власну активність дітей, поєднуючи зусилля педагога-психолога, вихователів, вузьких фахівців (музичних працівників, керівників образотворчої діяльності тощо), батьків [28].

Обдаровані діти – діти, які відрізняються високим рівнем розвитку загальних та спеціальних здібностей, мають визначні досягнення або внутрішні задатки для них у певному (кількох) виді діяльності [62].

М. Лейтес пропонує розрізнити три групи обдарованих дітей:

I група: Діти з прискореним розумовим розвитком, ранніми проявами інтелектуальних здібностей, високою пізнавальною активністю. Їх приваблюють інтелектуальні ігри та заняття, вони рано починають читати, рахувати, писати, прагнуть спілкуватися зі старшими дітьми або з дорослими, яким ставлять досить складні запитання. Мала рухова активність часто негативно позначається на їхньому загальному фізичному розвитку, у розумовому ж розвитку ці діти випереджають своїх однолітків.

І група: Діти з ранньою розумовою спеціалізацією, у яких спостерігаються яскраві прояви здібностей до певної галузі знань або до певної діяльності. Це може бути нахил до музичної, образотворчої діяльності, любов до природи, техніки, підвищений інтерес до розв'язання логічних завдань, читання, конструювання тощо. У шкільному віці діти цієї групи демонструють високу обізнаність з окремих предметів або дисциплін. Загалом же вони випереджають однолітків лише в тій галузі знань або діяльності, до якої найбільше здібні.

ІІ група: Діти з окремими ознаками незвичайних здібностей, потенційними ознаками обдарованості, добре розвиненими пізнавальними психічними процесами - мисленням, пам'яттю, увагою, уявою, мовленням. Вони не випереджають інших у загальному психічному розвитку, але вирізняються певною неординарністю суджень, думок, запитань, оригінальністю виробів і малюнків, більшою самостійністю. Цікавляться багатьма явищами життя, тому часто успіхи у тій чи іншій галузі досить поверхові. Таким дітям усе дається легко, варто тільки зосередитися. Типовою для них є проблема формування працьовитості.

Отже, характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна активність і розвинений інтелект, що виходить за межі вікових особливостей; багата фантазія, творчість, винахідливість, емоційна безпосередність, розвинене почуття гумору, гостра реакція на несправедливість; їм властивий високий енергетичний рівень, чітка моторна координація, фізична стабільність [41].

Педагогічні умови взаємодії сім'ї і закладу дошкільної освіти у вихованні та розвитку обдарованості дітей

Україна на сучасному етапі переживає складний період трансформації суспільного розвитку та радикальних перетворень в галузі освіти, намагаючись

вийти на рівень світових стандартів. Зокрема у державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» серед пріоритетних напрямів реформування освіти відзначено, що в основу національного виховання мають бути покладені такі чинники: принцип єдності сім'ї, дошкільного навчального закладу, школи, наступності та спадкоємності поколінь; організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу; забезпечення діяльності педагогічного всеобучу батьків [1].

У Концепції сімейного та родинного виховання зазначено, що сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку [2].

Багато педагогів надавали великого значення родинному вихованню, його системі, педагогічній культурі батьків. Так, К. Ушинський, досліджуючи педагогічну підготовку батьків щодо виховання дітей, зазначав, що батьки завжди є вихователями своїх дітей і кладуть перші зерна майбутніх успіхів чи неуспіхів виховання. Зрозуміло без пояснень, як важливо для них у цьому випадку набути педагогічних знань. Справа поширення педагогічних знань серед вихователів-педагогів та батьків була чи не найголовнішою метою В.Сухомлинського. «Багато прикрих помилок і педагогічних вад у сімейному вихованні і навчанні дітей буває саме тому, що батьки не завжди ознайомлені з тим педагогічним мінімумом, яким повинен оволодіти кожен, хто взявся за таку відповідальну справу, як догляд і виховання підростаючого покоління» [53, с. 25].

А. Макаренко, характеризує систему родинного виховання, доводив, що потрібна правильна та цілеспрямована організація впливу на дитину, сповнена великим педагогічним знанням, що в сім'ї організація впливу на дитину повинна прийти через широку педагогічну пропаганду, через приклад кращої сім'ї, через підвищення вимог до сім'ї. Педагог впевнений, що «... в успіху сімейного виховання вирішальним є активне, постійне, цілком свідоме

виконання батьками їх громадянського обов'язку перед суспільством» [35, с. 12].

Здійснюючи родинне виховання, батьки створюють умови для повноцінного фізичного та духовного становлення особистості, формують активне, зацікавлене ставлення до навколишнього середовища. За словами В. Сухомлинського, «сім'я стає могутньою виховною силою, що облагороджує наших дітей лише тоді, коли ви, батьку й мати, бачите високу мету свого життя, живете в ім'я високих ідей, що підносять, звеличують вас в очах ваших дітей» [53, с. 157]. Педагог вважав, що у дошкільному віці сім'я для дитини - перша школа людських взаємин, де діти з ранніх років засвоюють систему моральних цінностей, норм поведінки, культурні традиції народу. Саме в ранньому дитинстві залежно від умов життя у дитини виховується довірливе ставлення до світу або ж постійне очікування прикростей від усього, що оточує.

Питання взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї перебуває в полі зору і сучасних дослідників: як теоретиків, так і практиків. Виходячи з позиції, що родина і дошкільний навчальний заклад, виконуючи специфічні виховні функції, не можуть замінити один одного і мають взаємодіяти задля повноцінного розвитку дитини-дошкільника, науковцями досліджені такі аспекти окресленої проблеми: етико-педагогічні вимоги до взаємин із дітьми та їхніми батьками (І. Гребенніков, Т. Кириєнко, В. Сухар); зміст і методи педагогічної освіти батьків (Л. Островська, О. Долинна, Т. Кириєнко, О. Низковська); умови для спільної роботи сім'ї і педагогічного колективу ЗДО у формуванні моральних якостей особистості дитини (Т. Алексеєнко, Л. Божович, В. Постовий); педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї в екологічному вихованні старших дошкільників (Н. Кот); співробітництво вихователів дошкільних установ із сім'єю щодо виховання дошкільників у дусі миру (Пагута Т.); особливості взаємодії з батьками дітей раннього віку (Н.Аксаріна, О. Волкова, Т. Маркова,

Л. Свирська) тощо [44].

Зміст, методи і форми виховання дітей у сім'ї залежать від загальної культури батьків. Нерідко сімейне виховання має довільний характер, здійснюється без чіткої системи. Тому в дошкільних навчальних закладах діти однієї групи можуть істотно відрізнятись між собою за загальним розвитком та ступенем вихованості. В одних сім'ях малята ростуть активними, допитливими, добрими, привітними, довірливими, цікавляться іграми, книжками, природою, мистецтвом, в інших – батьки не дуже дбають про загальний розвиток дітей, однак велику увагу приділяють дисциплінованості, слухняності. Трапляються випадки, коли вихованню дитини не приділяють спеціальної уваги, і вона росте самовільно [51, 52].

На сучасному етапі розвитку суспільства ведеться пошук нової моделі виховання особистості дитини дошкільного віку, що вимагає нових форм взаємодії фахівців дошкільної освітньої установи із сім'єю. Сім'я – це перший і основний соціальний інститут для дитини, у якому вона одержує перші знання про добро й зло, перший досвід спілкування й взаємодії, здобуває моральні якості й моральні цінності, пізнає соціальну дійсність, намагається відстоювати свою позицію й точку зору тощо.

Таблиця 1.2.

Особливості впливу родини на дошкільника

№ з/п	Позитивний вплив	Негативний вплив
1.	Інтимне, особистісне спілкування становить для дітей і батьків надзвичайну цінність, виступає важливим життєвим контекстом	Переважання особистісного спілкування над діловим може вповільнити розвиток уміння налагоджувати взаємодію, спільну з іншими діяльність, гальмувати появу конструктивних навичок
2.	Взаємини дитини з батьками та іншими членами родини емоційні, базуються на почуттях любові, прихильності, довіри, захищеності	Сильна прив'язаність дитини до рідних гальмує розвиток соціальної компетентності, ускладнює процес її входження в дитячу спільноту

3.	Основні функції батьків — турбота про фізичне, психічне та моральне здоров'я дитини, її захист від негативних впливів довкілля	Надмірна опіка призводить до формування в дитини залежної поведінки, звички до виконання вказівок та розпоряджень інших, уповільнює розвиток самостійності
4.	Члени родини впливають на дитину в різних життєвих ситуаціях та умовах, що розширює діапазон виховних можливостей	Хронічно зайняті та втомлені батьки віддають перевагу дистанційним, поверховим, короткотривалим контактам із дитиною, які формалізують і схематизують її життєві враження
5.	Гнучка унормованість життя сім'ї надає дитині право на вільний час, вибір змісту та тривалості ігор і занять, сприяє задоволенню її основних інтересів	Відсутність змістових і часових рамок діяльності не виробляє в дитини вміння її контролювати, ускладнює процес входження дитини до внормованого життя дошкільного закладу та школи
6.	Дитина пов'язана з сім'єю міцним зв'язком, батьки зберігають своє значення для неї протягом усього її життя. Тривалість та сила впливу матері й батька на дитину не мають собі рівних	Сімейні традиції, цінності, звички можуть виступати путами, ускладнювати процес прийняття дитиною відмінних від них, несхожих установок, гальмувати розвиток толерантності як важливої якості особистості, змушувати чинити опір новому

Для того щоб кожна сім'я зрозуміла своє призначення, усвідомила свою відповідальність за справу виховання дітей, аби підказати їм дієві шляхи виховних зусиль, які принесуть бажані результати, у дошкільних навчальних закладах передбачається робота з батьками.

Педагог повинен бачити сім'ю не безвідмовним, залежним, слухняним, а ініціативним партнером. Запорука успіху – у різнобічному вихованні дошкільників, та об'єднанні зусиль найважливіших для них людей. У ЗДО, де відкриті двері для мам і тат, батьки усвідомлюють свою роль у вихованні дітей [33]. Насамперед, слід змінити психологічну орієнтацію на те, хто є основним

замовником дошкільного навчального закладу і кому він має бути підзвітним з усіх питань організації життя дітей і виховного процесу. Працівники дошкільних навчальних закладів мають усвідомити, що дітей їм довіряє сім'я, а не держава, а значить збереження здоров'я дитини і забезпечення належних умов для її розвитку в першу чергу турбує сім'ю [58].

Приймаючи дитину в групу, вихователь повинен бути обізнаний із змістом, характером і напрямками сімейного виховання, щоб безпосередньо забезпечити умови тісної взаємодії та підтримки позитивного мікроклімату, який вже набуто в сім'ї. Сьогодні практично кожна сім'я переживає або економічні, або духовні труднощі. Необхідно відзначити, що відчуження між родителями й дітьми стало однією з головних проблем у питаннях взаємодії, взаєморозуміння й спілкування в сім'ї. Далеко не всі батьки мають достатній рівень загальної культури й педагогічні знання, необхідні для виховання дитини.

У світлі вищесказаного головні зусилля педагогів і всього педагогічного колективу дошкільних установ повинні бути спрямовані «як на підтримуючу взаємодію педагогів з батьками, що забезпечує вирішення тактичних, найближчих завдань виховання дитини в суспільстві, так і конструктивну взаємодію, що дозволяє знизити рівень невротизації дитини в умовах суспільного виховання, забезпечити необхідні глибинні зв'язки між дитячим садком і сім'єю» [27].

Головне завдання сьогодні – руйнування бар'єру між ЗДО та родиною, продовження процесу налагодження відносин між цими установами. Адже взаєморозуміння, тісна співпраця батьків та вихователів допоможе краще зрозуміти дитину, рахуватися з її бажаннями, інтересами, потребами.

Виходячи з вищесказаного, для успішного здійснення виховання дитини, створення всіх належних умов для її всебічного розвитку слід зосередити увагу педагогів і батьків на достовірності, об'єктивності та повноті інформації, на основі якої здійснюється навчально-виховний процес. А це

можливе тільки за умови тісної взаємодії дошкільного навчального закладу та сім'ї. Саме в сім'ї дитина отримує первинні навички сприйняття дійсності, привчається усвідомлюватися повноправним представником суспільства. Цьому сприяє і «нова філософія» роботи з сім'єю: за виховання дітей і їх розвиток несуть відповідальність батьки, а всі інші інститути виховання та освіти, включаючи заклади дошкільної освіти, мають цьому сприяти. Сім'я і ЗДО – два важливі інститути соціалізації дитини. І хоча їх виховні функції є різними, для всебічного розвитку дитини необхідна їх взаємодія. Якщо заклад дошкільної освіти сприяє інтеграції дитини в соціумі, то сім'я повинна забезпечити індивідуалізацію розвитку дитини.

Зміна державної політики в галузі освіти обумовила визнання позитивної і провідної ролі сім'ї у вихованні дітей. Зокрема, ст. 3 п. 2 Закону України «Про дошкільну освіту» передбачено: «Держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини; ... піклується про збереження та зміцнення здоров'я, психологічний і фізичний розвиток дітей» [1].

Що стосується ролі сім'ї у дошкільній освіті, то ст. 8 згаданого закону визначає:

1. Сім'я зобов'язана сприяти здобуттю дитиною освіти у дошкільних та інших навчальних закладах або забезпечити дошкільну освіту в сім'ї відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти.

2. Відвідування дитиною дошкільного навчального закладу не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її в родинному колі.

3. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання та навчання дітей, а також збереження їх життя, здоров'я, людської гідності.

Як бачимо, у цьому законі поважне та водночас вимогливе ставлення до сім'ї визначається одним із принципів дошкільної освіти, тобто сім'я із засобу педагогічного впливу на дитину перетворюється на його мету.

Особливості процесу взаємодії педагогів дошкільної освітньої установи й сім'ї визначаються насамперед типом і видом освітньої установи, специфікою діяльності педагогічного колективу. До основних завдань такої взаємодії можна віднести: 1) формування активної педагогічної позиції в батьків; 2) формування педагогічної культури.

Умовою позитивної взаємодії педагога з батьками є відносини довіри. Взаємодія повинна будуватися таким чином, щоб у батьків виник інтерес до процесу виховання, потреба домогтися успіху, упевненість у своїх силах. Наслідком такої організації педагогічного впливу стане активна участь батьків у вихованні не тільки своєї дитини, але й групи в цілому. Педагоги дошкільної освітньої установи у взаємодії з батьками повинні враховувати відмінності в сімейному вихованні, структурі спілкування, рівень педагогічної й психологічної освіченості. Тому робота з батьками будується з погляду її дієвості стосовно кожної категорії батьків, кожної сім'ї індивідуально.

У взаємодії батьки й педагоги виходять із різних систем цінностей. Якщо для педагогів важливо, як організована діяльність групи (режим, забезпечення реалізації програми), то для батьків найбільш значущим є те, як саме «уписується» і в режим, і в реалізацію програми їхня дитина. Реалізувати відкритість дошкільної освітньої установи «усередину» – значить зробити виховно-освітній процес більш вільним, гнучким, диференційованим, що, у свою чергу, дозволить змінити ціннісно-значеннєві орієнтації й установки дорослих, створить оптимальні умови для навчання й розвитку дошкільника. Для цього потрібно створити такі **педагогічні умови**:

- особистісну готовність педагога «відкрити самого себе», розповісти про свої радості, тривоги, невдачі. Важливо дотримувати такту й уникати панібратства;
- залучення батьків в освітній процес дитячого садка. Це можуть бути епізодичні заходи (бабуся в'яже лялькама, тато робить фотознімки, мама розмовляє про здоров'я). Діти готуються до них разом з батьками, братами й

сестрами, приносять фотографії й вироби в дитячий садок, пригощають улюбленими смаколиками, показують свійських тварин [18].

Для того щоб педагоги та батьки взаємодіяли ефективно, необхідно:

- по-перше, ЗДО має бути повністю відкритим для сім'ї як із точки зору інформативності, так і для участі сім'ї в освітньому процесі. Батьки повинні знати про наявність у дошкільному закладі певних освітніх послуг, умови перебування дитини в групі, особливості програм виховання дітей дошкільного віку.

- по-друге, співробітники ЗДО повинні мати уявлення про запити батьків, умови перебування дитини в сім'ї та її індивідуальні особливості, а також створювати умови для отримання такої інформації.

- по-третє, педагогам необхідно проводити спеціальну роботу, спрямовану на формування партнерських відносин з батьками, на залучення сім'ї до співробітництва, а саме:

- встановити доброзичливі відносини між педагогами та членами сім'ї;

- налагодити зворотний зв'язок між педагогами та родиною;

- розповсюдити серед батьків сучасні знання про розвиток дитини і методи виховання;

- упровадити різноманітні організаційні форми співробітництва закладу дошкільної освіти із сім'єю (батьківські збори, сімейні клуби, спільні свята, індивідуальні та групові консультації, тренінги та ін).

Слід зауважити, що не всі батьки однаково уявляють сам процес взаємодії з вихователями, тому з метою ефективної взаємодії і формування партнерських відносин вихователям доречно дотримуватись таких рекомендацій:

- детально ознайомитись із можливостями батьків (культурний рівень, соціальне положення, рівень освіти, вік, погляди на виховання дитини та ін.) за допомогою анкетування;

- з'ясувати, хто із членів родини може і хоче отримати консультацію впродовж дня;
- процес взаємодії з батьками має бути поетапним та систематичним;
- виявляти інтерес до методів і прийомів виховання в сім'ї, до традиційних способів взаємодії між членами родини.

Сприяє встановленню контактів із батьками дітей дошкільного віку залучення їх до різних видів і форм організації життєдіяльності дітей в групі.

Досвід роботи показує, що позитивне налаштування педагогів і батьків на спільну діяльність має величезну педагогічну цінність. Батьки будуть упевнені в тому, що заклад дошкільної освіти завжди допоможе їм у вирішенні педагогічних проблем, і в той же час не нашкодить, тому що буде враховувати думку родини і пропозиції щодо взаємодії з дитиною. Педагоги, у свою чергу, впевнені в розумінні з боку батьків більшості проблем.

Визнання пріоритету сімейного виховання потребує іншого змісту взаємин сім'ї та дошкільного закладу. Новизна цього змісту визначається поняттям «співробітництво», «співпраця», «взаємодія». Суть понять «співробітництво», «співпраця» полягає у беззаперечній рівновартісності вкладу кожного учасника процесу та у відсутності привілею вказувати, контролювати та оцінювати. Основними засадами співробітництва є: взаємоповага, взаємодовіра, взаєморозуміння між родинами та педагогом, партнерство й чітке усвідомлення своєї ролі та відповідальності в спільній взаємодії, любов до дитини, прийняття і повага її як особистості, розуміння її проблем.

Взаємодія педагогів ЗДО з батьками дітей дошкільного віку на основі співробітництва розпочинається з моменту першої зустрічі, у рамках педагогічного супроводу періоду адаптації дітей. Для успішного співробітництва педагогів із батьками малюків можуть використовуватись різноманітні форми взаємодії: батьківські збори, анкетування, консультування та ін. Педагоги повинні розуміти, що кожна родина має різний досвід у

вихованні дітей, рівень педагогічної підготовки, освіти та ін. Вихователь добре знає закономірності розвитку дитини раннього віку, методи її виховання й робить усе можливе для надання допомоги молодим батькам в оволодінні основами педагогічних знань. Під час встановлення взаємодії з батьками дітей раннього віку вихователям необхідно перш за все приділяти увагу спілкуванню з ними, визначити рівень їхніх інтересів та особистісних потреб. Із цією метою бажано провести письмове опитування, відповіді якого допоможуть у складанні перспективного плану взаємодії дошкільного закладу та батьків [6, 15, 39].

Основним протиріччям, що виникає при реалізації завдань співробітництва ЗДО й родини, є недостатнє розмежування сфер діяльності, з одної сторони, і використання тільки традиційних методів і форм роботи з родиною, у той час як необхідно інше розв'язання завдань співробітництва вихователів і батьків. Мова йде не про повну відмову від традиційних форм роботи з батьками, а про адаптацію їх до сучасних умов.

Процес удосконалення - довготривалий та безперервний. Його можна здійснювати у різних напрямках. Методологічна основа всеобучу: народний педагогічний досвід та досягнення вітчизняної й зарубіжної наукової педагогіки з питань родинного виховання. Щоб педагогічний всеобуч був достатньо ефективним, він має бути диференційованим. Тобто, він повинен передбачати якісні відмінності та особливості різних груп сімей, які до них відносяться.

Форми педагогічного всеобучу батьків різноманітні – батьківські лекторії, методичні консультації, батьківські конференції, батьківські дні. Вищою, але не єдиною ланкою освіти є університети педагогічних знань, вони працюють на громадських засадах при дошкільних навчальних закладах, бібліотеках. Їх основна мета – педагогізація батьків, активізація виховної функції батьків [3].

Умовами, що забезпечують ефективність взаємодії є: висока культура

спілкування батьків та педагогів, доброзичливість, неупередженість у розв'язанні різних проблем, забезпечення мотивації взаємодії, актуальність та конкретність спільних завдань. Взаємодія являє собою спосіб організації спільної діяльності з родинами, яка здійснюється на основі соціальної перцепції за допомогою спілкування.

Сутність взаємодії полягає в узгодженні в інтересах дитини вимог, дій дошкільного закладу і сім'ї як суб'єктів її виховання, активне залучення батьків до педагогічного процесу, надання допомоги педагогічному колективу дошкільного закладу. Завдання взаємодії: забезпечення дитині в сім'ї та дошкільному закладі оптимальних умов для повноцінного фізичного та психічного розвитку, сприяння задоволенню її потреби в емоційно-особистісному спілкуванні, розвиток її творчих інтересів та здібностей, підвищення рівня сформованості педагогічної культури вихователів та батьків. Щоб найкраще, найвідповідальніше підійти до виховання дитини, батьки разом з вихователями повинні збудувати свої стосунки на принципах взаємної поваги, розуміння важливості один одного і усвідомлення того, що таке партнерство матиме довготривалий вплив, на користь усіх. Сучасний стан дошкільної освіти потребує цілісного підходу до особистості дитини, яка тісно пов'язана з усіма організованими і стихійними, позитивними та негативними впливами як природного так і соціального оточення. Цим пояснюється необхідність ділового педагогічного взаємозв'язку сім'ї та дитячого садка на основі об'єднання їх виховних зусиль. Вихователь та батьки діють в інтересах дитини, приймають рішення стосовно її виховання та навчання, створюють для неї належні умови.

Від того, наскільки ці взаємовідносини будуть узгоджені, настільки залежить успіх формування особистості в цілому. А саме, взаємодія в педагогічному процесі сім'ї та дошкільної установи здатна формувати індивідуальність, активізувати особистий творчий потенціал не тільки дитини, але і педагогів та батьків. Взаємодія, що ґрунтується на засадах коопераційної

інтеракції, передбачає взаємодопомогу, співробітництво, узгодження зусиль, розглядається як цілісне явище в психолого-педагогічній системі.

Така взаємодія можлива через дотримання певних умов:

- гуманізація змісту і форм роботи з сім'єю;
- гармонізація взаємин педагогів та батьків;
- підвищення ефективності застосовуваних вихователем у роботі з батьками прийомів та засобів впливу.

Вважається, що структура відкритості дошкільного закладу набуває таких видів:

- відкритість всередину (означає надання дошкільному закладу більш вільного, гнучкого, диференційованого характеру; гуманізацію відносин між дітьми, педагогами, батьками; залучення батьків у педагогічний процес дитячого садка);
- відкритість назовні (означає, що дитячий садок відкритий впливам мікросоціуму, свого мікрорайону, готовий співробітничати із соціальними інститутами, розташованими на сусідній з ним території - загальноосвітньою школою, музичною школою, спортивним комплексом, бібліотекою тощо) [48, 49].

Щоб ЗДО став у реальності, а не на словах відкритою системою, відносини батьків і педагогів повинні базуватися на довірі. Назвемо її характеристики:

- психологія довіри. Батьки повинні бути впевнені в доброму стосунку до своєї дитини з боку вихователів.
- педагог повинен демонструвати конкретні позитивні способи взаємодії з родителями.
- інформація повинна бути динамічною. Мінімум раз у тиждень необхідно обновляти матеріал на стенді для батьків.
- батьки повинні мати можливість у зручне для них час прийти в групу, поспостерігати, чим зайнята дитина. При цьому вони не зобов'язано

доводити до відома вихователя про своє відвідування.

- лінія взаємодії педагогів і батьків не залишається незмінної. Батьки й педагоги повинні мати можливість висловити один одному свої міркування про ті або інших проблемах виховання.

- диференційований підхід (взаємодія в малій групі батьків, що мають подібні проблеми домашнього виховання).

- лінія впливу на сім'ю через дитину. Якщо життя в групі емоційно насичена, комфортна, змістовна, дитина обов'язково поділиться враженнями з родителями [59].

У педагогічній літературі з проблем взаємодії сімейного та громадського виховання виділяють три типи зв'язків між сім'єю та ЗДО [20]:

- 1) компенсаторний (за формулою впливу ЗДО – сім'я); мета таких зв'язків полягає у оптимізації впливу сім'ї на дитину шляхом підвищення педагогічної культури батьків, надання їм допомоги - форми за допомогою яких здійснюється такий тип зв'язків: батьківські збори, консультації, бесіди, школа, молодих батьків, вечори запитань та відповідей;

- 2) компенсаторний (за формулою впливу сім'я – ЗДО); мета - залучення батьків до навчально-виховного процесу, допомога ЗДО з боку батьків) – форми: організація батьками заходів в ЗДО; участь у гуртковій роботі, обладнання куточків, виставка творчості батьків, виготовлення батьками атрибутів для ігор, презентація ідей родинного виховання);

- 3) координаційний (за формулою впливу ЗДО і сім'я – партнери); мета – використання специфічних можливостей сім'ї і ЗДО для кращого виховання дітей - форми взаємодії: обмін досвідом, творчі зустрічі, спільні суботники, зустрічі за круглим столом, спільні свята, дозвілля, змагання, святкування днів іменників, літературна вітальня, вечори – «вогники»).

Отже, співдружність з сім'єю – одне з першочергових завдань, мабуть, у кожному закладі дошкільної освіти [16, 32]. Сучасне життя спонукає до урізноманітнення та оновлення форм спільної роботи з батьками.

Використання різних форм і методів, залучення батьків до співпраці, творчість педагогів, дипломатичність - запорука успішної взаємодії ЗДО і родини. Здійснення цієї роботи, досягнення в ній справжнього успіху можливі лише при індивідуальному підході до кожної сім'ї. Тільки тоді батьки йтимуть до дитячої установи зі своїми радощами і сумнівами, стають єдиним колективом, завжди допоможуть і підтримають педагога.

Висновки до першого розділу

Феномен обдарованості є складним і багаторівневим. Обдарованість – це своєрідне якісне поєднання здібностей, яке зумовлює особливо успішну діяльність людини в одній чи кількох сферах і вирізняє її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах, а також це творчий потенціал, що розкривається в кожній з галузей людської діяльності в процесі постановки й знаходження оригінального розв’язання різного роду проблем: наукових, технічних, духовних.

Обдаровані діти – діти, які відрізняються високим рівнем розвитку загальних та спеціальних здібностей, мають визначні досягнення або внутрішні задатки для них у певному (кількох) виді діяльності.

У реальній педагогічній практиці педагоги визначають три категорії обдарованих дітей. Перша категорія обдарованих – діти з високими показниками за рівнем загальної обдарованості. Друга категорія – діти, що досягли успіхів у певних галузях діяльності. Третя категорія – діти, які мають академічну обдарованість.

Основними завданнями педагогічної взаємодії сім’ї і ЗДО є: 1) формування активної педагогічної позиції в батьків; 2) формування педагогічної культури.

Виділяють три типи зв’язків між сім’єю та закладом дошкільної освіти: 1) компенсаторний (за формулою впливу ЗДО – сім’я); мета - оптимізація впливу сім’ї на дитину шляхом підвищення педагогічної культури батьків; 2) компенсаторний (за формулою впливу сім’я – ЗДО); мета - залучення батьків до навчально-виховного процесу, допомога ЗДО з боку батьків; 3) координаційний (за формулою впливу ЗДО і сім’я – партнери); мета – використання специфічних можливостей сім’ї і ЗДО для кращого виховання дітей.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА РОБОТИ З БАТЬКАМИ З ПІДТРИМКИ І РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНOSTІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Стан педагогічної взаємодії ЗДО з батьками старших дошкільників щодо підтримки і розвитку обдарованості вихованців

З метою розробки експериментальної системи роботи з батьками старших дошкільників щодо підтримки з їхнього боку обдарувань дітей необхідно було одержати такі дані, які характеризують рівень розвитку і види обдарованості вихованців, а також ставлення батьків до проявів творчих здібностей дітей, ступінь підтримки і розвитку дитячих обдарувань. Констатувальний етап експериментального дослідження передбачав:

- а) ознайомлення із системою роботи з батьками в ЗДО щодо виховання обдарованих дітей;
- б) визначення видів обдарованості у дітей старшого дошкільного віку;
- в) виявлення рівня готовності батьків підтримувати і розвивати обдарованість дітей.

Розвиток творчої особистості дошкільника – одне з пріоритетних завдань дошкільної освітньої установи. Отже, навчально-виховний процес повинен бути орієнтований на стимулювання творчості і формування творчої активності дитини, і це можливо в результаті виконання певних умов. Аналіз системи роботи дитячих дошкільних закладів у плані взаємодії педагогічного колективу з батьками вихованців дозволив з'ясувати, що кожен із них передбачає з удосконалення змісту і методів співпраці ЗДО з батьками. Зокрема простежуються такі напрями роботи, як:

- анкетування батьків і педагогів з метою з'ясування ступеня сформованості партнерської взаємодії ЗДО з сім'єю, визначення позитивних

досягнень та можливих труднощів педагогів у питаннях взаємодії з сім'ями вихованців;

- надання допомоги педагогам в оволодінні сучасними підходами у формуванні педагогічної культури батьків, систематизація та узагальнення цілеспрямованої роботи методичної служби ЗДО у формуванні конструктивних партнерських взаємовідносин сім'ї та дошкільного закладу в сучасних умовах;
- створення системи моніторингу роботи ЗДО із сім'єю.

Цікавим, на нашу думку, у плані предмета магістерського дослідження може бути досвід роботи окремих закладів дошкільної освіти. Наприклад, «Комунальний заклад освіти Привільнянський ДНЗ (ясла-садок) «Веселка» Солонянського району Дніпропетровської області» працює за програмою креативного розвитку дитини. Педагогічний колектив практикує такі форми роботи з батьками, як:

- круглий стіл «Граючись - навчаємося» – розглядаються умови створення креативного середовища, що розвиває інтелект, логічне мислення, спонукає дітей до творчості, фантазії, театралізованої діяльності;
- бесіда «Здібності, коли і як вони розвиваються» – розширення знань батьків про здібності та розвиток їх у дітей, сприяння пробудженню інтересу у дітей до різних видів діяльності;
- тренінг «Вихователі і батьки – співробітники» – переконання батьків, що дитячий садок і сім'я – єдине ціле у вихованні креативної особистості, заохочення батьків до участі у спільній роботі з дитиною і педагогом, колективом ЗДО;
- ділова гра «Сім'я та її вплив на дитину» – підвищення ефективності спільної роботи дошкільного закладу та родини з метою гармонійного розвитку дітей, їхніх здібностей, залучення батьків до спільної творчості та спільної діяльності;
- анкетування «Здібності, коли і як вони розвиваються» – ознайомлення батьків із характеристикою різних видів здібностей; допомогти

виявити їх у дітей; націлити батьків на створення умов для розвитку здібностей своїх дітей;

- дні відкритих дверей «Креативність у навчально-виховному процесі ЗДО» – залучення батьків до участі у формуванні у дітей творчих навичок, ознайомлення з окремими осередками ігрових середовищ та значенні ролі ігрових методів у розвивальній та виховній роботі з дітьми.

У ЗДО № 26 м. Прилуки, Чернігівської області, діє програма розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Складається програма з 10 занять, кожне з яких має свою тему і ігровий задум. Тривалість заняття 25–30 хв., враховуючи вікові особливості дітей даного віку. Заняття проводиться з невеликою групою дітей. Оптимальна кількість дітей у групі – 8-10.

Мета програми: розвивати творчу уяву, логічне та творче мислення, здібності до фантазування, гнучкість думки, незалежність у судженнях, асоціативність мислення, вміння шукати і знаходити різні варіанти вирішення поставлених задач, відповіді на запитання, обирати серед них оптимальні; розкрити творчий потенціал дітей; сприяти підвищенню рівня групової згуртованості, гармонійному розвитку дітей.

Основні принципи і завдання програми полягають у системному врахуванні індивідуально-психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку та створенні умов для максимального розкриття особистості дитини, її творчого потенціалу [31].

Питання розвитку обдарованості дошкільнят розглядається не тільки на рівні окремого дошкільного закладу і його педагогів, а й для всієї системи дошкільної освіти. Наприклад, для ЗДО Запорізької області визначено основні орієнтири розвитку системи дошкільної освіти [54]. Зокрема дошкільної ланка визначена як пріоритетна в єдиній національній системі неперервної освіти в Україні. При цьому в якості основного завдання визначено своєчасне становлення і повноцінний розвиток життєво компетентної творчої особистості з раннього дитинства. Важливим елементом у реалізації вимог

Базового компоненту є парціальні освітні програми, серед яких важливе місце посідає програма “Радість творчості”. Власний досвід педагогів у цій сфері може бути представлений темами “Розвиток творчих здібностей дітей засобами образотворчої діяльності” (Л. Шульга, заступник директора Запорізького НВК “Основа”), “Ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з мистецтвом архітектури” (С.Якуба, вихователь ЗДО № 290 м. Запоріжжя) та інші.

Позитивний досвід роботи з формування і розвитку обдарованості дітей через залучення їх до творчої діяльності презентує програма гуртка креативного розвитку ЗДО №23 м. Сміла. Гурток відвідують 10 вихованців. Зустрічі відбуваються 1 раз на тиждень, тривалість – 30 хв. Мета гурткової роботи: розвиток творчих здібностей, креативного мислення; розвиток умінь підходити до проблеми з різних аспектів; розвиток уяви, метафоричності; розвиток здатності передбачати, висувати гіпотези, робити припущення; розвиток психічних процесів: пам’яті, уваги, сприймання, спостережливості; формування комунікативних навичок, сприяння соціалізації дошкільника. Для цього використовуються такі методи і прийоми: нові способи використання речей; оживити слово; уявити себе чарівником; закінчити речення; намалювати неіснуючу тварину; рольові ігри тощо. Очікувані результати такої роботи: підвищення загального рівня розвитку творчих здібностей дитини, позитивні зміни в особистісно-емоційному розвитку [32]

Педагогічний колектив Решетилівського ЗДО «Ромашка», працюючи над розвитком творчих здібностей вихованців, особливу увагу звертають на таку форму роботи, як інтегровані заняття, побудовані на принципі інтеграції трьох видів мистецтва – зображувального, музичного і художньої літератури. Взаємодія, взаємопроникнення різних видів мистецтв і різноманітної художньо-творчої діяльності дорослих і дітей в навчальний процес – головне правило в побудові інтегрованих занять з дітьми. Умовою успішного їх проведення є оптимальний темп, який забезпечується раціональною зміною

різних видів діяльності, чергуванням активних і пасивних форм пізнання, динамічності і статичності в руховому режимі заняття. І, звичайно, головним видом діяльності, в рамках якої проводяться інтегровані заняття, є гра: гра-заняття, гра-казка, гра-подорож. Теми інтегрованих занять можуть бути різними: «Осінь казка», «Веселкова фантазія», «Казкова імпровізація», «Листочки-мандрівники», «Добрий і злий Чарівник», «Візерунки Діда Мороза», «Зимова пісенька», «Танок сніжинок», «Весна – чарівниця», «Секрети весняного лісу», «На загадковій планеті», «Симфонія квітучого саду», «Ходила з нами казочка», «Палац доброї феї», «Де живуть злі чарівники?», «Морська подорож» тощо. Вихователі акцентують увагу на тому, що працюючи над розвитком творчих можливостей дитини, її здатності до творчості, організовуючи життєдіяльність дошкільників, особливо старших, в дошкільному закладі, в родині, потрібно сміливіше вдаватись до експериментування, дослідництва; надавати дитині право самостійно приймати рішення, виробляти елементарні гіпотези, доводити, обґрунтовувати та відстоювати власну точку зору; частіше спонукати самостійні припущення та висновки, ризикувати. Слід розвивати в дитини допитливість, здатність творчо переробляти життєві враження, збагачувати індивідуальний досвід, розширювати асоціативний ряд; слід розвивати творче мислення, вміння втілювати творчу уяву в реальну дійсність, розв'язувати нескладні життєві проблеми.

Отже, можемо помітити, що ЗДО передбачають роботу з підтримки та розвитку обдарувань вихованців, проте робота з батьками в цьому аспекті носить епізодичний характер, відсутня система такої роботи: кожен ЗДО на свій розсуд визначає аспекти залучення батьків до участі у навчально-виховному процесі.

Одним із завдань закладу дошкільної освіти є забезпечення психолого-педагогічної підготовки батьків, що необхідно для стимулювання та розвитку потенційних, творчих можливостей дитини. Перед тим, як залучити батьків до

співпраці з педагогами ЗДО, необхідно було виявити рівень розуміння ними проблеми розвитку обдарованості, виявити причини можливого нерозуміння проявів обдарованості дітей, з'ясувати ставлення батьків до своїх дітей, які виявляють ознаки обдарованості у різних видах діяльності.

На констатувальному етапі експериментального дослідження етапі ми використовували такі форми роботи:

- індивідуальні бесіди;
- анкетування батьків;
- написання твору батьками з теми «Моя дитина – обдарована?»;
- виявлення готовності батьків до взаємодопомоги, зокрема щодо

виховання обдарованої дитини в дитячому закладі і вдома.

У процесі індивідуальних бесід з батьками старших дошкільників нами було з'ясовано, що спільною особливістю родин, які виховують обдарованих дітей, є висока увага до дитини. У багатьох випадках така увага призводить до симбіозу, тобто, переплетення пізнавальних і особистих інтересів батьків та дитини. Часто батьками обдарованих дітей виявляються зрілі люди, для яких дитина – єдиний сенс життя. Часто обдаровані діти є єдиною дитиною в сім'ї і увага батьків спрямована лише на неї. Така «дитиноцентричність» сім'ї обдарованої дитини, фанатичне бажання батьків розвинути її здібності має у ряді випадків негативні сторони. У такому випадку доречно процитувати А. Міллера [47], який підкреслював, що «...діти всі, без винятку, обдаровані від народження і наділені безліччю талантів і здібностей, головними з них є здібності жити, переживати своє життя і діяти у своєму житті. Драма обдарованої талантами дитини полягає в її поведінці, переживанні, її життя може опинитися (реально виявляється) лише засобами, що обслуговують ті або інші потреби її батьків».

З іншого боку, ми бачили, що батьки часто перекладають на дитину свої творчі сподівання, яким у свій час не судилося здійснитися. І дитина, яка не має особливих задатків, скажімо, в музиці, змушена з раннього дитинства увесь

свій час приділяти заняттям у музичній школі. Звичайно, для загального розвитку – це навіть і корисно. Проте за таких умов не помічаються і не розвиваються інші задатки, наприклад у художній праці, інтелектуальні здібності, дитина перебуває у стані емоційної напруги тощо.

У сім'ях, де є 2-3 і більше дітей, спостерігаються такі тенденції:

- батьки заклопотані вирішенням побутових проблем і не мають часу для підтримки і розвитку здібностей дітей, що є критерієм діагностики того чи іншого виду обдарованості;

- помітивши, розпізнавши, певний вид обдарованості в однієї дитини, вони намагаються розвивати таку ж обдарованість в іншій, при цьому не беручи до уваги індивідуальні показники розвитку різних сфер останньої; часто буває, що інші діти не мають подібних обдарувань;

- батьки знаходять час, щоб виявити ознаки різних видів обдарувань у кожної дитини і дати їм належну підтримку.

Батьків, які б абсолютно заперечували наявність здібностей у дитини ми не виявили.

Систематизація результатів опитування дала підстави для узагальнення їх у діаграмі «Підтримка дитячої обдарованості у сім'ї» (див. рис. 2.1.1), де:

- 1 – дитиноцентричний підхід;
- 2 – байдужість батьків;
- 3 – гіпертрофована увага до розвитку у дитини «здібностей батьків»
- 4 – гармонійний розвиток обдарувань
- 5 – розвиток здібностей з низьким ступенем прояву
- 6 – заперечення факту обдарованості.

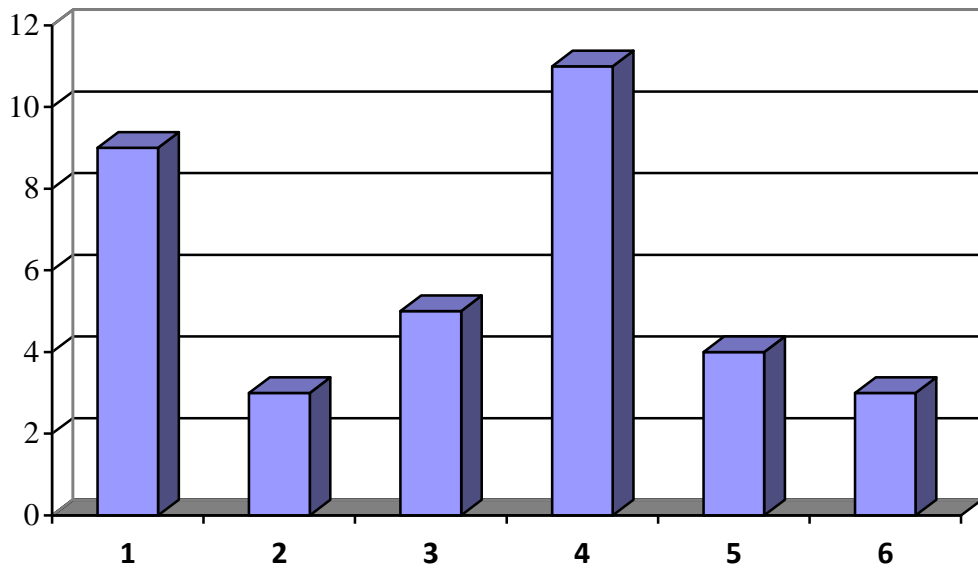

Рис. 2.1.1 «Підтримка дитячої обдарованості у сім'ї»

Спостереження за спілкуванням батьків і дітей, батьків і педагогів ЗДО показує, що форми реагування батьків на прояви обдарованості дитини різні. Спираючись на праці фахівців, які досліджували ставлення батьків до своїх дітей [66], нами було виділено такі категорії батьків:

1-а категорія: схильні не помічати ранню обдарованість дитини, оскільки не знають, що з нею робити.

2-а категорія: активно не сприймають особливостей обдарованої дитини. Її прояви здаються дивацтвом, дикістю, безглуздістю, тим, що психологи називають неадаптивною поведінкою.

3-я категорія: експлуататори дитячої обдарованості. Такі батьки бачать в обдарованості дітей можливість маніфестації власного статусу чи престижу, самоутвердження, через здібності своїх дітей або реалізації нездійснених потенційних можливостей.

4-а категорія: приймають і люблять дитину, а не її таланти. Здібності таких дітей сприймаються, як благо, потенційна можливість.

Кількісне співвідношення у % таких категорій представлено у діаграмі «Ставлення батьків до обдарованих дітей» (див. рис. 2.1.2.)

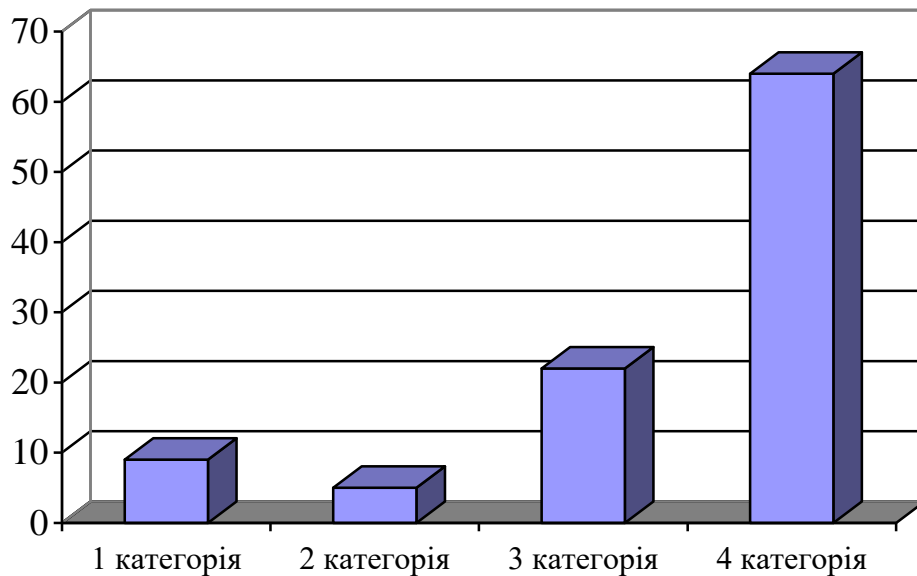

Рис. 2.1.2. «Ставлення батьків до обдарованих дітей»

З метою виявлення рівня розуміння батьками видів обдарованості і ступеня її прояву у дітей, рівня підтримки і розвитку здібностей у сім'ї батькам було запропоновано відповісти на запитання анкети (див. додаток А). За результатами анкетування ми з'ясували, що 24% батьків не розмежовують здібності з тими вміннями і навичками, які є показником вікового розвитку дитини. Наприклад, наслідування дій дорослих у художній праці вони називають здібностями до творчої діяльності. Або читання напам'ять називають театральними здібностями тощо.

Крім того, багато хто з батьків, визначаючи правильно здібності дитини, не змогли чітко пояснити (або взагалі не пояснювали). У чому ж ці здібності проявляються. Таких батьків – 17%.

Майже 20 % батьків вважають своїх дітей обдарованими, переважно у театральному мистецтві, музиці, співах, танцях – близько 64 %, і значно менше – до 13 % в інтелектуальній діяльності і 23% у спорті.

Абсолютна більшість батьків – 87% – вважає, що обдарованість дітей потрібно підтримувати і розвивати. Вони вважають, що цьому сприятиме відвідування гуртків, секцій, спеціальних шкіл тощо. Таким чином вони

перекладають відповідальність з виховання і розвитку обдарованих і здібних дітей на спеціалістів і вихователів. Тільки незначна кількість батьків приділяє особисто увагу розвитку своїх обдарованих дітей, про що свідчать відповіді на 6 і 7 питання запропонованої анкети.

68% батьків готові взаємодіяти із дошкільним навчальним закладом у плані підтримки і розвитку здібностей і обдарувань дітей. Основними формами взаємодії вони вважають підготовку до свят – розучування віршів, підготовка костюмів, майстрування прикрас і святкових атрибутів. Інші вважають, що робота батьків старших дошкільників полягає у підготовці дитини до школи – розвиток умінь читати, писати, рахувати тощо. Така ситуація пояснюється, можливо, тим, що часто зустрічі із майбутніми класоводом лякає невмотивованими вимогами, що висувуються до майбутнього першокласника. У такому разі обдарованість і здібності відступають на другий план.

Написати творчу роботу «Моя дитина – обдарована?» погодилися не всі батьки, а лише 46%. Здебільшого зміст висловлювань збігається із загальним змістом відповідей в опрацьованих нами анкетах. Батьки з любов'ю описують уподобання своїх дітей, детально говорять про те, що їм подобається роботи, як вони ставляться до різних видів мистецтва, емоційну й когнітивну сфери. І так само, як і під час опитування, дещо плутають вікові показники розвитку умінь і здібностей дітей, зокрема до навчання і праці. Батьки переважно хочуть бачити своїх дітей обдарованими в музиці, співах, танцях, спорті, театральному мистецтві.

Разом з психологом ЗДО ми визначили види обдарувань старших дошкільників і порівняли з претензіями на обдарованість батьків цих дітей. Виявили, що різні види обдарувань (12%) і високий рівень здібностей в окремих видах діяльності мають 38% вихованців. Крім того, ми помітили розбіжності у визначенні видів обдарувань фахівцем і батьками. Результати наших спостережень у % узагальнено в діаграмі «Виявлення обдарованостей у старших дошкільників» (рис. 2.1.3.), де 1 – загальна кількість обдарованих

дітей; 2 – кількість дітей, що мають образотворчу обдарованість; 3 - кількість дітей, що мають хореографічну обдарованість; 4 - кількість дітей, що мають музичну обдарованість; 5 - кількість дітей, що мають спортивну обдарованість; 6 - кількість дітей, що мають трудову обдарованість; 7 - кількість дітей, що мають пізнавальну обдарованість; 8 - кількість дітей, що мають театральну обдарованість.

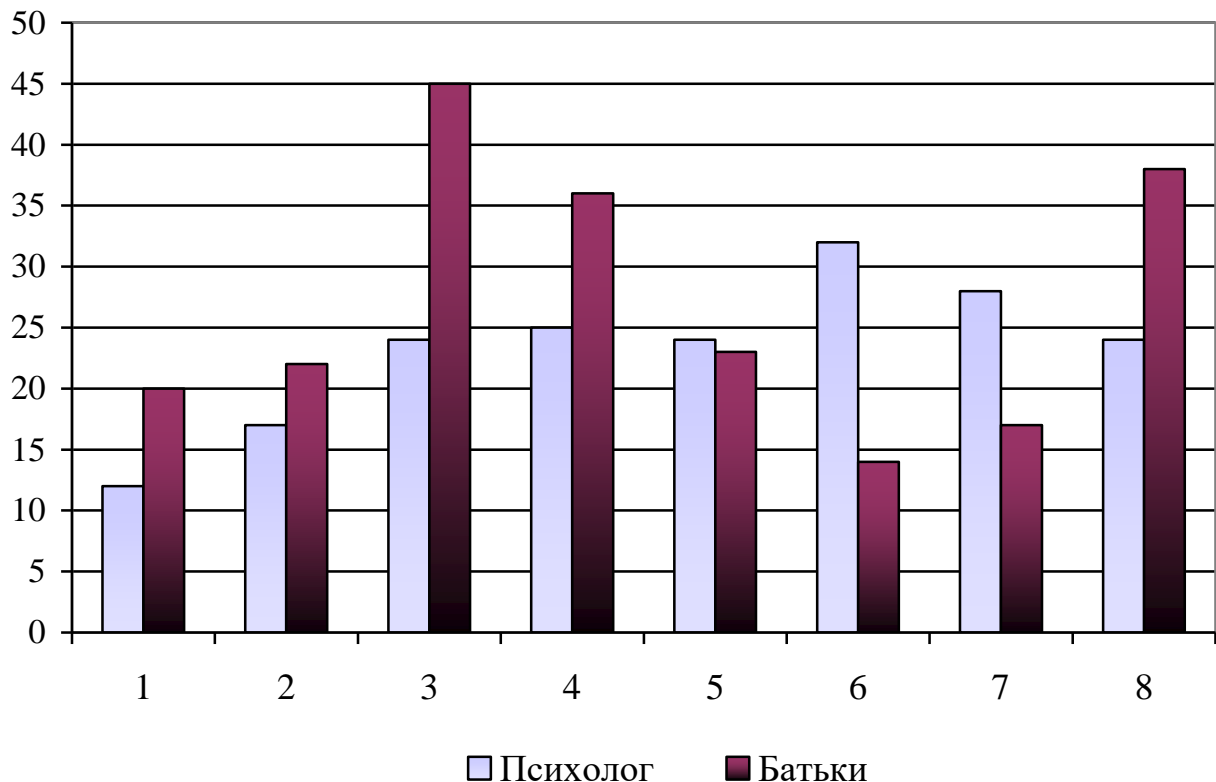

Рис. 2.1.3. «Виявлення обдарованості у старших дошкільників»

Отже, проведене дослідження свідчить про те, що батьки мають намір підтримувати і розвивати обдарованості дітей, зокрема старшого дошкільного віку, проте їм бракує знань про види обдарованості, способи її діагностики і підтримки. Не всі готові взаємодіяти із дошкільним навчальним закладом, а ті, що мають такі наміри володіють обмеженою інформацією про форми такої роботи. Це у свою чергу свідчить про те, що в дошкільних навчальних закладах взаємодія сім'ї і педагогічного колективу щодо підтримки і розвитку дитячих обдарувань не має систематичного характеру, а відбувається

переважно у плані підготовки розважально-виховних заходів. Відтак відчувається потреба у розробці такої моделі залучення батьків до навчально-виховного процесу ДНЗ, що позитивно вплинула б на розвиток тих здібностей дітей, що свідчать як про наявність у них актуальної обдарованості, так і потенційної.

2.2. Модель взаємодії сім'ї і ЗДО у плані підтримки і розвитку обдарованості старшого дошкільника

Відповідно до Положення про заклад дошкільної освіти учасниками навчально-виховного процесу є не лише педагогічні працівники та діти, а також і батьки. Адже сім'я – найперший і найважливіший соціальний інститут виховання. Саме з сім'ї дитина виносить перші враження про навколишній світ, в сім'ї формуються перші оцінні уявлення, закладаються моральні устої, прищеплюються культурні і гігієнічні звички. Їй належить пріоритет у становленні особистості дитини, вона має максимальні можливості для набуття малюком знань, умінь та навичок, необхідних у подальшому житті. А відтак досить важливим фактором розвитку і підтримки дитячої обдарованості є комплексна взаємодія сім'ї і педагогічного колективу ДНЗ.

Експериментальну роботу щодо залучення сім'ї до виховання старших дошкільників у плані підтримки і розвитку їхніх здібностей і обдарувань ми будували з дотриманням таких основних принципів:

- демократизації, що передбачає спільну участь вихователів та батьків у навчально-виховному процесі дошкільного закладу на демократичних засадах;
- гуманізації, тобто спілкування та взаємодії вихователів й батьків на основі поваги, доброзичливості один до одного;
- послідовності й системності організації співпраці ЗДО з родинами;
- наступності й поступовості залучення батьків до спільної діяльності;

- індивідуалізації, що передбачає впровадження таких форм та методів роботи, які спрямовані на особливості і запити кожної родини.

Роботу з батьками організовували за такими напрямками:

- просвітницька, консультативна робота з прийняття дорослими обдарованості дитини;
- психолого-педагогічна просвіта батьків, з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояв обдарованості, особливостей поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей дитини, організацію її навчання і виховання;
- консультативна, методична робота з батьками, спрямована на організацію соціального життя обдарованої дитини, формування у неї уявлень про світ, що лежить за межами особистих, пізнавальних чи інших інтересів.

Ми проводили з батьками такі види **просвітницької** педагогічної підготовки (**I етап** експериментальної роботи):

- батьківські збори на тему «Розвиток здібностей дітей старшого дошкільного віку»;
- бесіди з питань розуміння батьками поняття «обдарованість», ставлення батьків до розвитку здібностей і обдарованості дітей;
- цикл консультацій: «Особливості виховання обдарованих дітей в сім'ї»;
- семінар-практикум «Креативний розвиток дитини».

Першим етапом консультативно-просвітницьких дій у нашій роботі стали батьківські збори «Розвиток здібностей дітей старшого дошкільного віку», одним із питань на яких було «Як підтримати обдаровану дитину?» (див. додаток Б). Ми наголосили на тому, що ніхто не може замінити батьків у вирішенні питань виховання дитини, і це особливо актуально, коли стосується обдарованої дитини. Наголосили, що обдаровані діти мають підвищену чутливість і розширений діапазон сприйняття, і це накладає додаткові особливості на їх відносини з батьками. Дитину з самого народження треба

вміти слухати, а головне - почути, підтримати її бажання і прагнення, допомогти їй, нічого не нав'язуючи, не очікувати результату, який потрібен саме вам, не використовувати дитину в досягненні своїх цілей, а допомогти досягти власних висот. С.Максименко зазначає, що в маленькій дитині з самого початку дитинства встановлюється з рідними, близькими людьми те, що називається особистісними відносинами. У таких взаємовідносинах дитина не тільки досягає задоволення своїх потреб, використовуючи інших людей, але й розкривається в цих відносинах. І робить вона це непомітно для себе і, природно, не навмисно. Дитині важливо постійно відчувати, що батьки бажають їй добра. Дітям, яким батьки кажуть неправду, важко не втратити віру в добрі наміри. У деяких батьків вважається нормою в разі необхідності давати дитині будь-які обіцянки, щоб дитина перестала плакати або щоб у цей момент вона залишила їх у спокої, і в ту ж мить про них забути. Коли дитина часто стикається з такою ситуацією, у неї спочатку розвивається надмірна довірливість і впевненість у всемогутності батьків, але потім дитина відчуває величезне розчарування, і як наслідок - погіршення відносин із батьками.

У ході бесіди батьки зрозуміли, що необхідно завжди прислухатися до дитини і намагатися зрозуміти її точку зору. Не обов'язково завжди погоджуватися з нею, але завдяки увазі дитина відчуватиме себе повноцінним і достойним учасником подій. Дитина більш охоче підпорядковується тим правилам, в установленні яких вона сама бере участь. Але, звичайно, існують правила, які є загальноприйнятими або ті, що можуть бути встановлені тільки батьками. Тому потрібно старатися розмовляти з дитиною з повагою. І це не залежить від віку дитини. Потрібно хвалити дитину за все позитивне, так само, як і вказувати на помилки, але не зверхньо, а з повагою і розумінням. Треба старатися похвалити дитину за найменшу зміну на краще, навіть якщо ця зміна зовсім незначна.

Треба зауважити, що одним із сильних проявів обдарованості дитини є те, що практично у всіх справах вона намагається досягти успіху, а в деяких -

найвищих результатів. Нерідко це призводить до того, що дитина не може гідно пережити невдачу, сприймає всі місця, окрім першого, як поразку, а себе вважає невдахою. Щоб цього не трапилося, батькам необхідно з дитинства залучати дітей до занять, у яких вони демонструють не найкращі результати. Дитина повинна зрозуміти, що зазнавати невдачі - це нормально, що її необхідно сприймати як можливість для переоцінки ситуації та адаптації до неї, що і позитивний, і негативний результат у пошуку інформації може бути корисний.

Що стосується взаємодії батьків та обдарованої дитини, то можна виокремити два стилі взаємодії: директивний та інструктивний. У ході бесіди ми познайомили батьків із цими стилями сімейної взаємодії. Зокрема характерним для директивного стилю є однотипні команди, він розвиває в дитини пасивну піддатливість та залежність. Може навіть деякий час і давати позитивний результат, але водночас він породжує пасивний супротив дитини. Саме тому батькам ми порадили батькам звернути увагу на свій стиль взаємодії з дитиною і, можливо, навіть змінити його для того, щоб не виникло цієї проблеми.

Інструктивний стиль взаємодії вміщує набагато більше інформації та включає обґрунтування бажаної поведінки, стверджує ініціативу. Цей стиль може також призвести до незгоди з боку дитини, але все-таки точка зору дитини береться до уваги, тим самим розвиває в дитини незалежність та творчість. Ці риси також не дають цілковитої гарантії спокійного життя батькам, але обіцяють зробити життя цікавим та захоплюючим.

Обдаровані діти все сприймають і на все реагують. Їх нормальний для цього віку егоцентризм призводить до того, що вони відносять усе на свій рахунок. Те, що не зачепить звичайну дитину, може поранити обдаровану. Вони дуже вразливі, а це породжує підвищену чутливість, саме тому вони інколи відчувають свою провину навіть тоді, коли їх ні в чому не звинувачують. Часом їм здається, що їх відштовхують, бо вони надто чутливо реагують

на незадоволення тих людей, котрі їх оточують. Саме тому дитині необхідна батьківська підтримка, терплячість, розуміння помилок і невдач, доброта і щедрість, саме вони допоможуть обдарованій дитині уникнути негараздів у майбутньому житті. Дитині важливо знати, що батьки її люблять не за досягнення та вчинки, а просто за те, що вона в них є.

Результати бесіди було узагальнено у порадах батькам, які хочуть допомогти своїм дітям зрости обдарованими.

Поради батькам, які бажають розвивати здібності своїх дітей

1. Не стримуйте розкриття потенційних можливостей психіки.
2. Уникайте односторонності в навчанні та вихованні.
3. Не позбавляйте дитину ігор, забав, казок, створюйте умови для виходу дитячої енергії, рухливості, емоційності.
4. Допомагайте дитині в задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, кохання, повага до себе і до оточуючих), тому що людина, енергія якої скута загальними потребами, проблемами, найменше спроможна досягти висот самовираження.
5. Залишайте дитину на самоті і дозволяйте їй займатися своїми справами. Пам'ятайте: якщо ви хочете своїй дитині добра, навчіть її обходитися без вас.
6. Підтримуйте здібності дитини до творчості і співчуйте у випадку невдачі, уникайте незадовільної оцінки творчих спроб дитини.
7. Будьте терпимими до ідей, поважайте допитливість, реагуйте на запитання дитини. Навчати потрібно не того, що може сама дитина, а того, що вона опанує з допомогою дорослого, показу, підказки.

В індивідуальних бесідах старалися створити умови, щоб батьки, які сподіваються, що їх дитина обдарована, змогли відповісти на такі питання:

1. Чи обдарована Ваша дитина справді надзвичайними здібностями? Як визначити ступінь її обдарованості?

2. У яких сферах науки і мистецтва особливо обдарована дитина?
3. Яку систему освіти надалі обрати для дитини і як найбільш ефективно організувати процес її навчання?
4. Як організувати додаткові заняття і забезпечити розвиток дитини у сферах тих знань і творчості, які становлять для неї особливий інтерес?
5. Як забезпечити реалізацію потенціалу, який є в дитині в реальних умовах існування?
6. Як урахувати індивідуальні особливості дитини в складному процесі її розвитку?

Таким чином, ми намагалися привернути увагу батьків на досягнення та невдачі їхніх дітей, прослідкувати, чим вони зумовлені, як реагує дитина чи проявляє свої емоції.

Кожна сім'я, в якій зростає обдарована дитина, рано чи пізно зіштовхнеться з проблемами, які розв'язати самостійно буде нелегко. Відтак під у **консультативній формі** намагалися батьків поінформувати про те, що в обдарованих дітей можуть спостерігатися специфічні кризи, пов'язані з тимчасовим «затуханням» обдарованості. До них належать:

1. Криза креативності - втрата творчого потенціалу, коли дитина припиняє творити. Виникає в ситуації неможливості реалізувати свої здібності.
2. Криза інтелектуальності - зниження інтелектуальної активності, продуктивності. Проявляється в ситуації перевантаження обдарованої дитини завданнями, без урахування індивідуальних потреб.
3. Криза мотиву досягнень - зниження або повна втрата інтересу до процесу й результатів своєї праці. Пояснюється по - різному - порушенням вольової регуляції («міг би, але не хочу»); неадекватною самооцінкою («міг би, але вийде погано») тощо. Перші дві кризи можна охарактеризувати як: дитина не може, то третю - дитина не хоче.

Крім того, акцентували увагу батьків на тих труднощах, що можуть супроводжувати процес виховання обдарованої дитини. Серед них:

1. Можливість дитини опинитися в ізоляції від однолітків, оскільки їй нецікаво спілкуватися з ними на їхньому рівні.

2. Небажання виконувати стандартні вимоги в дитячому садку, особливо, якщо ці вимоги суперечать їхнім інтересам або здаються безглуздими.

3. Занурення у філософські проблеми. Обдарованим дітям властиво замислюватися над такими явищами, як смерть і потойбічне життя, релігійні вірування, моральні та філософські проблеми.

4. Розбіжність між інтелектуальним та соціальним розвитком.

Важливо, щоб батьки таких дітей чітко усвідомлювали: правильне сімейне виховання є основою успішного розвитку їхнього малюка. Багато обдарованих людей не реалізували своїх можливостей, через несприятливе виховання в дитинстві. То ж наше завдання вбачали в тому, щоб пояснити батькам значущість приєднання дитини до колективу однолітків, створення умов для спільних ігор та інших видів діяльності, розвиток комунікативних умінь. Здібності дитини необхідно сприймати, як дар, що не суперечить природі дитини і не ставить її над чи поза однолітками.

Враховуючи індивідуальні особливості свого малюка, батьки повинні вміти правильно організувати розпорядок дня, передбачивши в ньому місце для гри, праці, навчання, спілкування за інтересами, а також час для самостійних занять дитини за її вибором. Батьки мають бути підготовлені до подолання інтелектуально-психомоторної дисинхронії у дитини. Це потребує урізноманітнення видів діяльності, чергування інтелектуальних та фізичних навантажень. Навіть, якщо дитина не бажає долучатися до рухливих ігор чи ігор змагального характеру (чи навпаки: не хоче вчити вірш напам'ять), за умови виконання діяльності в парі з дорослим, вона погоджується на те, що ніколи не зробила б самостійно. Словосполучення «разом зі мною» діє на дитину дошкільного віку винятково ефективно.

Мета проведення **семінару-практикуму** «Креативний розвиток дитини» полягала в тому, аби через застосування психологічних тренінгів згуртувати батьків вихованців навколо проблеми розвитку і підтримки здібностей і обдарувань дітей, стимулювати їх до спільних дій з педагогічним колективом у розв'язанні навчально-виховних задач, вчити разом виходити із проблемних ситуацій. Проект такого семінару подано у додатку В.

Другий етап психолого-педагогічної просвіти батьків з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояв обдарованості, особливостей поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей дитини, організацію її навчання і виховання побудований з урахуванням статистичного аналізу експериментальних даних, отриманих під час констатувального експерименту. Зокрема, щоб батьки змогли зрозуміти, у якому виді діяльності є обдарованою їхня дитина, або має певні здібності творчості, або просто розвивається відповідно до своїх вікових особливостей, ми запропонували батькам поспостерігати за діями дітей у відповідній серії занять. Так, наприклад, для виявлення здібностей до образного перевтілення, що є одним із критерієм театральної обдарованості, ми запропонували заняття «Виразний рух». Наведемо одне із таких занять.

Виразний рух

Мета: виявити рівні образно-пластичної взаємодії, здібності до образного перевтілення.

Педагог пропонує придумати разом казку, а потім пограти в неї. Починає розповідати, а діти можуть доповнювати її різними подробицями й деталями, щоб краще уявити, що там відбувається.

Потім просить дітей спробувати розповісти цю казку за допомогою рухів так, щоб без слів було зрозуміло, про кого вони розповідають, що роблять герої, як вони рухаються, який характер у кожного. Підказує, що перед початком виконання партнери можуть домовитися між собою, як грати казку, хто яку роль виконує, з якого місця починає. Нарешті, діти, як приклад, виконують

образно-пластичний етюд «Чарівник і миша». Педагог по ходу підказує послідовність подій короткими ключовими фразами, використовуючи дієслова в теперішньому часі, наприклад: «живе чарівник», «придумує чарівництво», «з'являється миша», «чарівник чаклує», «миша перетворюється» тощо. Для виконання завдання дітям даються дві спроби. Перед повтором партнери (у парі) міняються ролями.

Примітка. Під час виконання етюдів педагог не робить зауважень щодо використання приймань взаємодії або виразності виконання ігрових образів. Лише в паузі перед повтором може рекомендувати спробувати передати образ по-своєму, не повторюючи того, що робив партнер у першій спробі, постаратися бути в образі від початку до кінця етюдів, виражаючи в пластику особливості його характеру, переживань, дій.

Підсумки заняття

1-й показник – образно-пластична взаємодія з партнером.

Нульовий рівень – зовсім не взаємодіють із партнерами; використовують способи, «руйнуючі» ігровий контекст, наприклад, фрагмент переслідування переходить у звичайну «біганину» один за одним.

Низький рівень – важко добирати за змістом рухи (чекають від педагога підтвердження правильності свого вибору, підказки від партнера) або в другій спробі повторюють рухи, які партнер уже використовував у першій; відволікаються на сторонні об'єкти, подразники; поведінка персонажа схематична, без деталей; просторовий малюнок одноманітний і охоплює тільки частину «сценічного майданчика».

Середній рівень – самостійно орієнтуються на репліки партнера й відповідають на них рухами за змістом; у другій спробі не повторюють один до одного дії партнера, які використовував у першій, але вносять деякі свої деталі; стійко захоплені образно-пластичною взаємодією з партнерами (майже не відволікаються на сторонні подразники); поведінка персонажа будується як ряд

складених фрагментів, без переходу від одного до іншого (наприклад, перетворення передається як раптова зміна вигляду: миша — велике істота).

Високий рівень – повністю самостійні у відборі підходящих за змістом рухів, орієнтуючись на дії партнера; помінявшись ролями з партнерами, можуть придумати свої способи побудови образу й ігрової взаємодії; інтерес до взаємодії настільки сильний, що не відволікаються на сторонні моменти; поведінка персонажа будується як зв'язний розвиток подій з переходами від одного фрагмента до іншого; просторовий малюнок часто цікавий і своєрідний.

2-й показник – перевтілення в образ.

Нульовий рівень – рухаються поза образом, не перебудовуючи своєї звичайної пластики; рекомендації педагога не допомагають поліпшити виконання.

Низький рівень – використовують лише один з компонентів виразності (мімічний рух, або характерний жест руками, або рух корпусом тощо), ніби позначаючи образ єдиним розпізнавальним штрихом, тоді як інші частини тіла залишаються поза образом; перебувають в образі короткочасно, частіше рухаються у своїй звичній манері; можуть незначно поліпшити своє виконання, орієнтуючись на рекомендації педагога або наслідуючи манеру виконання партнера, яку той використовував у першій спробі.

Середній рівень – більш-менш стійко зображують образ, одночасно включаючи в рух міміку, руки, ноги, корпус і ін., але не все тіло цілком; не показують індивідуальної Манери виконання; рекомендації педагога допомагають поліпшити виконання.

Високий рівень – виконують руху всім тілом, з більш-менш яскравим емоційно-пластичним «проживанням» образа в індивідуальній манері, тобто показують його по-своєму, образ «тримають» стійко (протягом декількох епізодів поспіль); прагнуть до більш досконалого виконання.

Наступний етап експериментальної роботи (**третій**) – перехід до самостійних дій, коли батьки разом з педагогом активно взаємодіють з дітьми.

На цьому етапі батьки у спільній діяльності з дітьми, почали використовувати творчі ігри, спеціальні навчальні матеріали, призначені для розвитку мисленнєвих і спеціальних здібностей.

Наведемо приклади завдань, які пропонувалися батькам для роботи з дітьми.

Незакінчений сюжет

Мета: учити конкретизувати (пожваблювати) схематичні зображення.

Дорослий кладе перед кожною дитиною аркуші паперу з нанесеним на них олівцевим зображенням декількох багатозначних деталей і просить їх домалювати запропоноване зображення так, щоб усі деталі були обов'язково використані при створенні цілісного предмета або сюжету.

Придумай візерунок

Мета: учити моделювати цілісний образ на основі деталі, частини, схеми.

Дорослий розкладає три ряди аркушів із зображеннями фігур: в одному – лінії, в іншому – дужки, у третьому – кола. Дитина повинна з'єднати фігури в кожному ряді так, щоб вийшов гарний і цікавий візерунок.

Чарівники

Мета: учити створювати емоційно забарвлені образи на основі загальної схеми.

Дорослий дає дитині дві однакові фігурки «чарівників» і пропонує домалювати їх, перетворивши одного в доброго, а іншого в злого.

Придумай речення

Мета: розвивати варіативність мислення при складанні речень (розповідей) за опорними словами.

Дорослий пропонує дитині придумати речення або скласти невелику розповідь, використовуючи наступні слова: місто, автобус, випадок, море, дельфін, пісок. Заохочуються речення, що мають незвичайний зміст.

Історія старого самовару

Мета: розвивати уяву при складанні історій на задану тему.

Діти придумують різні історії на тему «Що може повідати про своє життя старий самовар?».

Стара казка з новим кінцем

Мета: учити придумувати нове закінчення відомій казці.

Дорослий дає завдання придумати нове закінчення відомим народним казкам: «Курочка Ряба», «Колобок», «Ріпка», «Теремок», «Вовк і семеро козенят».

Весела історія

Мета: учити створювати історії на задану тему.

Дорослий пропонує скласти історії про: собаку, який жив у холодильнику; ворону, яка любила кататися на велосипеді; шуку, яка грала на гітарі.

Незакінчена розповідь

Мета: розвивати образну уяву при придумуванні закінчення історії.

Дорослий читає початок розповіді: «Темніло... Ішов сумний дощ. По вулиці чапала бабуся під великим парасолем. Раптом...». Необхідно продовжити й закінчити розповідь.

Малюнок у кілька рук

Мета: розвивати творчі здібності при створенні колективного образу.

Дорослий пропонує дитині уявити себе у вигляді якого-небудь образу. Потім на аркуші паперу дитина зображує окремий елемент задуманого образу. Дорослий, відштовхуючись від наявного елемента, продовжує малюнок,

використовуючи роботу дитини для трансформації свого задуму. Точно так само потім робить дитина і дорослий по черзі.

Аплікація

Мета: розвивати творчі здібності при конструюванні з використанням геометричних фігур.

Дорослий дає завдання зайнятися аплікацією, але не зовсім звичайної. Її незвичайність полягає в тому, що для наклеювання необхідно використовувати рівно 10 деталей різного кольору, але однакової форми. Іншими словами, потрібно створити картину, що полягає тільки з кіл, трикутників; квадратів; ромбів; прямокутників. Потім придумати картині-аплікації назву.

Як зберегти шматочок зими влітку?

Мета: учити виражати ідеї в образотворчій діяльності.

Дорослий говорить, що людям завжди хочеться того, чого немає, або того, що настане не швидко. Так улітку, коли спекотно, ми починаємо згадувати зиму. Чи можна зберегти шматочок зими влітку?

Як слоненяті переправитися через ріку, якщо він не вміє плавати?

Мета: учити вирішувати завдання-протиріччя.

Дорослий. Далеко, в африканських джунглях, жило маленьке слоненя. Одного разу на березі ріки воно задивилося на яскравого метелика й відстав від мами. Слони переправилися через ріку, а маля залишилося. Плавати воно не вміє, але йому обов'язково потрібно добратися до стада: там його опікують і захищають. Отже, щоб вижити, слоненя повинне переправитися через ріку до стада, але воно не може цього зробити, тому що не вміє плавати. Як допомогти слоненяті переправитися через ріку?

Що буде?..

Мета: учити придумувати наслідки неймовірних подій.

Дорослий. Що б відбулося, і що б ти зробив, якби із крана на кухні полився апельсиновий сік?

Із хмари замість дощу став падати ізюм.

Люди придумали таблетки від сну.

Складні ситуації

Мета: учити шукати способи розв'язання проблемних ситуацій за допомогою «мозкового штурму».

Дорослий пропонує дітям подискутувати з таких питань:

З якого матеріалу мурахи можуть побудувати кораблик, щоб переплисти річку?

Де в лісі від дощу може сховатися сонечко?

Що б трапилося в природі, як почували б себе тварини, рослини й люди, якби весна не настала?

Що може статися, якщо раптово зникне сонце?

Що може трапитися, якщо всі дорослі стануть дітьми, а діти — дорослими?

Що буде, якщо люди не зможуть розмовляти? Як вони стануть спілкуватися?

Як допомогти кішці?

Ціль: учити формулювати й розв'язувати протиріччя.

Педагог (читає вірш Д. Хармса «Дивна кішка»): Нещасна кішка порізала лапу, Сидить і ні кроку не може ступити.

От така неприємна історія приключилася з кішкою. Але найгірше те, що в неї зовсім маленькі кошенята. Кішка обов'язково повинна їх нагодувати. Якщо вона не прийде, кошенята загинуть. Отже, щоб нагодувати кошенят, кішка повинна йти, але не може, тому що порізала лапу. Як бути? Придумайте, як допомогти кішці?

*Скоріше, щоб вилікувати кицьчину лапу, Повітряні кульки треба купити!
І відразу стовпився народ на дорозі, Шумить, і кричить, і на кішку дивиться. А
кішка почасти йде по дорозі, Почасти по повітрю плавно летить!*

Чим виміряти?

Мета: учити знаходити варіанти розв'язання проблемного завдання.

Дорослий. Чим краще всього виміряти такі об'єкти: мурашу, колоду, житловий будинок, немовля, ваш ріст, палець, машину, олівець.

Частина батьків, застосовуючи у спілкуванні зі своїми дітьми такого типу завдання, змінили ставлення до особливостей своїх дітей, навчилися бути терпимими у підтримці проявів обдарованості і окремих здібностей дітей.

2.3.Результати експериментально-дослідної роботи із залучення батьків до розвитку здібностей і підтримки обдарованості старших дошкільників

З метою перевірки ефективності експериментальної роботи із залучення батьків до розвитку здібностей і підтримки обдарованості старших дошкільників нами було проведено спостереження за особливостями спілкування батьків і дітей, індивідуальні бесіди й опитування щодо виявлення змін у ставленні батьків до проявів обдарованості дітей, до розвитку пізнавальних і спеціальних здібностей.

Спостереження за спілкуванням батьків і дітей, батьків і педагогів ЗДО засвідчили, що змінилися форми реагування батьків на прояви обдарованості дитини (див. діаграму на стор.). Зокрема:

- 1 категорія: значно зменшилася кількість батьків, схильні не помічати ранню обдарованість дитини. Якщо раніше вони не знали, що з нею робити, то тепер схильні активно допомагати дитині розвивати здібності у тому чи іншому виді діяльності.

- 2 категорія: менше стало батьків, які вважають прояви обдарованості дивацтвом.
- 3 категорія: багато батьків перестали бачити в обдарованості дітей задоволення своїх колись нереалізованих амбіцій;
- 4-а категорія: більше стало батьків, які приймають і люблять дитину, а не її таланти.

Динаміка змін у % таких категорій представлена у діаграмі «Ставлення батьків до обдарованих дітей» (див. рис. 2.4.)

Рис. 2.3.1 «Зміни у ставлення батьків до обдарованих дітей»

З метою перевірки змін рівня розуміння батьками видів обдарованості і ступеня її прояву у дітей, рівня підтримки і розвитку здібностей у сім'ї батькам було повторно запропоновано відповісти на запитання анкети (див. додаток А). За результатами анкетування ми з'ясували, що 13 % батьків не розмежовують здібності з тими вміннями і навичками, які є показником вікового розвитку дитини – порівняно із 24% під час опитування на констатувальному етапі.

Тільки 9% батьків, визначаючи правильно здібності дитини, не змогли чітко пояснити (або взагалі не пояснювали), у чому ж ці здібності проявляються – порівняно із 17% під час опитування на констатувальному етапі.

Збільшилася кількість батьків, які вважають своїх дітей обдарованими з 20 % до 42%. Підкреслимо, що по-іншому розподілилися види обдарувань, визначені батьками. Якщо на початку експериментальної роботи близько 64 % уважали своїх дітей обдарованими переважно у театральному мистецтві, музиці, співах, танцях, і значно менше – до 13 % в інтелектуальній діяльності і 17% у спорті, то на кінець – 51 % вважають своїх дітей обдарованими у театральному мистецтві, музиці, співах, танцях; 26 % дітей мають академічну обдарованість 23% у спорті.

Збільшилася кількість батьків з 14% до 52%, що приділяють особисто увагу розвитку здібностей дітей, а не перекладають відповідальність за це на гуртки, спеціальні школи .

81% батьків порівняно із 68% на початку експериментальної готові взаємодіяти із дошкільним навчальним закладом у плані підтримки і розвитку здібностей і обдарувань дітей.

Результати наших спостережень щодо динаміки змін у виявленні батьками видів обдарованості або здібностей, що є критерієм цих обдарованостей, ілюструє діаграма «Види обдарованості старших дошкільників» (див. рис. 2.5.), де 1 – загальна кількість обдарованих дітей; 2 – кількість дітей, що мають образотворчу обдарованість; 3 - кількість дітей, що мають хореографічну обдарованість; 4 - кількість дітей, що мають музичну обдарованість; 5 - кількість дітей, що мають спортивну обдарованість; 6 - кількість дітей, що мають трудову обдарованість; 7 - кількість дітей, що мають пізнавальну обдарованість; 8 - кількість дітей, що мають театральну обдарованість.

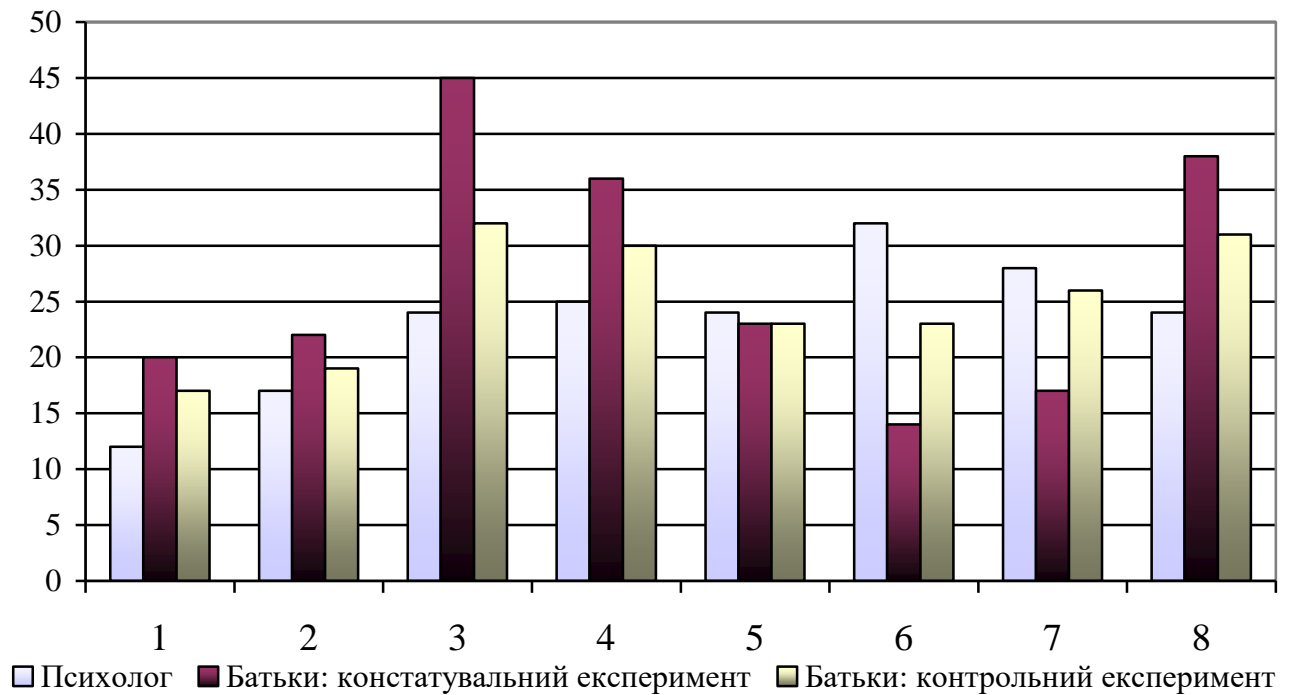

Рис. 2.3.2. «Види обдарованості старших дошкільників»

Статистична обробка отриманих у процесі контрольного експерименту даних свідчить про ефективність запропонованої системи роботи із залучення батьків до розвитку здібностей і підтримки обдарованості старших дошкільників. Зокрема змінилося на краще ставлення батьків до проявів обдарованості у дітей; підвищився рівень розуміння батьками проблеми діагностування проявів обдарованості дітей; збільшилася кількість батьків, що активно беруть участь у розвитку здібностей, які є основою формування академічної обдарованості; активізувалася співпраця батьків старших дошкільників і педагогів ЗДО.

Висновки до другого розділу

Проведене дослідження свідчить про те, що батьки мають намір підтримувати і розвивати обдарованості дітей, зокрема старшого дошкільного віку, проте їм бракує знань про види обдарованості, способи її діагностики і підтримки. Не всі готові взаємодіяти із закладом дошкільної освіти, а ті, що мають такі наміри, володіють обмеженою інформацією про форми такої роботи.

Роботу із залучення батьків до навчально-виховного процесу ЗДО з метою оптимізації підтримки і розвитку обдарованості і творчих здібностей старших дошкільників організовували за такими напрямками: 1) просвітницька, консультативна робота з прийняття дорослими обдарованості дитини; 2) психолого-педагогічна просвіта батьків, з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояв обдарованості, особливостей поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей дитини, організацію її навчання і виховання; 3) консультативна, методична робота з батьками, спрямована на організацію соціального життя обдарованої дитини, формування у неї уявлень про світ, що лежить за межами особистих, пізнавальних чи інших інтересів.

Статистична обробка отриманих у процесі контрольного експерименту даних свідчить про ефективність запропонованої системи роботи із залучення батьків до розвитку здібностей і підтримки обдарованості старших дошкільників. Зокрема змінилося на краще ставлення батьків до проявів обдарованості у дітей; підвищився рівень розуміння батьками проблеми діагностування проявів обдарованості дітей; збільшилася кількість батьків, що активно беруть участь у розвитку здібностей, які є основою формування академічної обдарованості; активізувалася співпраця батьків старших дошкільників і педагогів ЗДО.

ВИСНОВКИ

Розгляд проблеми обдарованості у теоретико-методологічному аспекті дозволив зробити висновок про те, що цей психологічний феномен є складним і багаторівневим. Обдарованість – це своєрідне якісне поєднання здібностей, яке зумовлює особливо успішну діяльність людини в одній чи кількох сферах і вирізняє її серед інших людей, що виконують ту ж діяльність у тих же умовах; а також це творчий потенціал, що розкривається в кожній з галузей людської діяльності в процесі постановки й знаходження оригінального розв’язання різного роду проблем: наукових, технічних, духовних.

Критеріальний підхід до вивчення обдарованості зумовив виділення таких її видів: 1) за видом діяльності: практична, академічна, інтелектуальна, художньо-естетична, комунікативна, духовно-ціннісна, психомоторна; 2) за ступенем сформованості: явна, потенційна; 3) за формами прояву: актуальна, прихована; 4) за широтою проявів у різних видах діяльності: загальна, спеціальна; 5) за особливостями вікового розвитку: рання, пізня.

У структурі обдарованості виділяють три складові: інтелектуальні здібності, креативність та наполегливість з урахуванням ерудиції, які найповніше розкриваються в умовах сприятливого (у нашому випадку психолого-педагогічного) середовища.

У результаті аналізу наукової психолого-педагогічної літератури зроблено узагальнення: обдаровані діти – діти, які відрізняються високим рівнем розвитку загальних та спеціальних здібностей, мають визначні досягнення або внутрішні задатки для них у певному (кількох) виді діяльності. У педагогічній практиці визначають три категорії обдарованих дітей. Перша категорія обдарованих – діти з високими показниками за рівнем креативності. Друга категорія – діти, що досягли успіхів у певних галузях діяльності. Третя категорія – діти, які мають академічну обдарованість (діти з високим IQ).

Характерними особливостями обдарованих дітей є висока пізнавальна

активність і розвинений інтелект, що виходить за межі вікових особливостей; багата фантазія, творчість, винахідливість, емоційна безпосередність, розвинене почуття гумору, гостра реакція на несправедливість; їм властивий високий енергетичний рівень, чітка моторна координація, фізична стабільність.

Взаємозв'язок сім'ї і ЗДО, зокрема у питаннях підтримки і розвитку дитячої обдарованості, визначений на загальнодержавному рівні і забезпечується законодавчою базою: Указ Президента України «Про програму роботи з обдарованою молоддю на 2001-2005 роки», Концепцію державної програми роботи з обдарованою молоддю на 2006-2010 роки, Закон України «Про дошкільну освіту», Положення про дитячий дошкільний заклад тощо. У державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» серед пріоритетних напрямів реформування освіти відзначено, що в основу національного виховання мають бути покладені такі чинники: принцип єдності сім'ї, дошкільного навчального закладу, школи, наступності та спадкоємності поколінь; організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу; забезпечення діяльності педагогічного всеобучу батьків. Основними завданнями педагогічної взаємодії сім'ї і ДНЗ є: 1) формування активної педагогічної позиції в батьків; 2) формування педагогічної культури.

У педагогічній літературі з проблем взаємодії сімейного та громадянського виховання виділяють три типи зв'язків між сім'єю та дошкільним навчальним закладом:

1) компенсаторний (за формулою впливу ЗДО – сім'я); мета таких зв'язків полягає в оптимізації впливу сім'ї на дитину шляхом підвищення педагогічної культури батьків, надання їм допомоги; форми, за допомогою яких здійснюється такий тип зв'язків: батьківські збори, консультації, бесіди, школа, молодих батьків, вечори запитань та відповідей;

2) компенсаторний (за формулою впливу сім'я – ЗДО); мета - залучення батьків до навчально-виховного процесу, допомога ДНЗ з боку батьків; форми: організація батьками заходів в ЗДО; участь у гуртковій роботі,

обладнання куточків, виставка творчості батьків, виготовлення батьками атрибутів для ігор, презентація ідей родинного виховання;

3) координаційний (за формулою впливу ЗДО і сім'я – партнери); мета – використання специфічних можливостей сім'ї і ЗДО для кращого виховання дітей; форми взаємодії: обмін досвідом, творчі зустрічі, зустрічі за круглим столом, спільні свята, дозвілля, змагання.

Ознайомлення із системою роботи з батьками в ЗДО України щодо виховання обдарованих дітей дало підстави для висновку, що дошкільні навчальні заклади передбачають роботу з підтримки та розвитку обдарувань вихованців, проте робота з батьками в цьому аспекті носить епізодичний характер, відсутня система такої роботи: кожен ЗДО на свій розсуд визначає аспекти залучення батьків до участі у навчально-виховному процесі.

У процесі індивідуальних бесід з батьками старших дошкільників нами було з'ясовано, що в питаннях підтримки дитячої обдарованості батьки можуть виявляти: а) дитиноцентричний підхід у розвитку здібностей і обдарувань; б) байдужість; в) гіпертрофовану увагу до розвитку в дитини «здібностей батьків», нереалізованих мрій одного з батьків; г) бажання гармонійно розвивати дитячі обдарування; д) заперечення факту обдарованості.

Спостереження за спілкуванням батьків і дітей, батьків і педагогів ЗДО показує, що форми реагування батьків на прояви обдарованості дитини різні. Спираючись на праці фахівців, які досліджували ставлення батьків до своїх дітей, нами було виділено такі категорії батьків (у відповідному відсотковому вияві): 1-а категорія: схильні не помічати ранню обдарованість дитини, оскільки не знають, що з нею робити – 9%; 2-а категорія: активно не сприймають особливостей обдарованої дитини; її прояви здаються дивацтвом, дикістю, безглуздістю, тим, що психологи називають неадаптивною поведінкою, – 5%; 3-я категорія: експлуататори дитячої обдарованості; такі батьки бачать в обдарованості дітей можливість маніфестації власного статусу чи престижу, самоутвердження через здібності своїх дітей – 22 %; 4-а

категорія: приймають і люблять дитину, а не її таланти; здібності таких дітей сприймаються як благо, потенційна можливість – 64 %.

Абсолютна більшість батьків – 87% – переконана, що обдарованість дітей потрібно підтримувати і розвивати. Вони вважають, що цьому сприятиме відвідування гуртків, секцій, спеціальних шкіл тощо. Таким чином вони перекладають відповідальність з виховання і розвитку обдарованих і здібних дітей на спеціалістів і вихователів.

Проведене дослідження свідчить про те, що батьки мають намір підтримувати і розвивати обдарованості дітей, зокрема старшого дошкільного віку, проте їм бракує знань про види обдарованості, способи її діагностики і підтримки. Не всі готові взаємодіяти із дошкільним навчальним закладом, а ті, що мають такі наміри, володіють обмеженою інформацією про форми цієї роботи. Це у свою чергу свідчить про те, що в дошкільних навчальних закладах взаємодія сім'ї і педагогічного колективу щодо підтримки і розвитку дитячих обдарувань не має систематичного характеру, а відбувається переважно у плані підготовки розважально-виховних заходів. Відтак відчувається потреба у розробці такої моделі залучення батьків до навчально-виховного процесу ЗДО, що позитивно вплинула б на розвиток тих здібностей дітей, що свідчать як про наявність у них актуальної обдарованості, так і потенційної.

Експериментальну роботу щодо залучення сім'ї до виховання старших дошкільників у плані підтримки і розвитку їхніх здібностей і обдарувань ми будували з дотриманням таких основних принципів:

- а) демократизації, що передбачає спільну участь вихователів та батьків у навчально-виховному процесі закладу дошкільної освіти на демократичних засадах;
- б) гуманізації, тобто спілкування та взаємодії вихователів й батьків на основі поваги, доброзичливості один до одного;
- в) послідовності й системності організації співпраці ЗДО з родинами;
- наступності й поступовості залучення батьків до спільної діяльності; г)

індивідуалізації, що передбачає впровадження таких форм та методів роботи, які спрямовані на особливості і запити кожної родини.

Роботу з батьками організовували за такими напрямками:

1) просвітницька, консультативна робота з прийняття дорослими обдарованості дитини;

2) психолого-педагогічна просвіта батьків, з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояв обдарованості, особливостей поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей дитини, організацію її навчання і виховання;

3) консультативна, методична робота з батьками, спрямована на організацію соціального життя обдарованої дитини, формування у неї уявлень про світ, що лежить за межами особистих, пізнавальних чи інших інтересів.

На першому етапі просвітницької педагогічної підготовки застосовувалися такі форми і методи, як: батьківські збори на тему «Розвиток здібностей дітей старшого дошкільного віку»; бесіди з питань розуміння батьками поняття «обдарованість», ставлення батьків до розвитку здібностей і обдарованості дітей; цикл консультацій: «Особливості виховання обдарованих дітей в сім'ї»; семінар-практикум «Креативний розвиток дитини».

Другий етап психолого-педагогічної просвіти батьків з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояв обдарованості, особливостей поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей дитини, побудований з урахуванням статистичного аналізу експериментальних даних, отриманих під час констатувального етапу дослідної роботи. Зокрема, щоб батьки змогли зрозуміти, у якому виді діяльності є обдарованою їхня дитина, або має певні здібності творчості, або просто розвивається відповідно до своїх вікових особливостей, ми запропонували батькам поспостерігати за діями дітей у відповідній серії розвивальних занять.

На третьому етапі експериментально-дослідної роботи, що передбачав перехід до самостійних дій родин, батьки у спільній діяльності з дітьми

використовували творчі ігри, навчально-розвивальні матеріали для розвитку когнітивних і спеціальних здібностей.

Спостереження за спілкуванням батьків і дітей, батьків і педагогів ЗДО засвідчили, що змінилися форми реагування батьків на прояви обдарованості дитини. Зокрема: а) значно зменшилася кількість батьків, схильні не помічати ранню обдарованість дитини. Якщо раніше вони не знали, що з нею робити, то тепер схильні активно допомагати дитині розвивати здібності у тому чи іншому виді діяльності; б) менше стало батьків, які вважають прояви обдарованості дивацтвом; в) деякі з батьків перестали бачити в обдарованості дітей задоволення своїх колись нереалізованих амбіцій; г) збільшилася кількість батьків, які приймають і люблять дитину, а не її таланти.

За результатами анкетування, яке передбачало виявлення змін рівня розуміння батьками видів обдарованості і ступеня її прояву у дітей, рівня підтримки і розвитку здібностей у сім'ї батькам, з'ясували, що лише 13 % батьків не розмежовують здібності з тими уміннями і навичками, які є показником вікового розвитку дитини – порівняно із 24% під час опитування на констатувальному етапі. 9% батьків, визначаючи правильно здібності дитини, не змогли чітко пояснити (або взагалі не пояснювали), у чому ж ці здібності проявляються – порівняно із 17% під час попереднього опитування.

Збільшилася кількість батьків, які вважають своїх дітей обдарованими з 20 % до 42%. Підкреслимо, що по-іншому розподілилися види обдарувань, визначені батьками. Якщо на початку експериментальної роботи близько 64 % уважали своїх дітей обдарованими переважно у театральному мистецтві, музиці, співах, танцях, і значно менше – до 13 % в інтелектуальній діяльності 23% у спорті, то на кінець – 51 % вважають своїх дітей обдарованими у театральному мистецтві, музиці, співах, танцях; 26 % дітей, на думку батьків, мають академічну обдарованість 23% у спорті. Збільшилася кількість батьків з 14% до 52%, що приділяють особисто увагу розвитку здібностей дітей, а не перекладають відповідальність за це на гуртки, спеціальні школи. 81% батьків

порівняно із 68% на початку експериментальної роботи готові взаємодіяти із ЗДО у плані підтримки і розвитку обдарувань.

Статистична обробка отриманих у процесі контрольного експерименту даних свідчить про ефективність запропонованої системи роботи із залучення батьків до розвитку здібностей і підтримки обдарованості старших дошкільників. Зокрема змінилося на краще ставлення батьків до проявів обдарованості у дітей; підвищився рівень розуміння батьками проблеми діагностування проявів обдарованості дітей; збільшилася кількість батьків, що активно беруть участь у розвитку здібностей, які є основою формування академічної обдарованості; активізувалася співпраця батьків старших дошкільників і педагогів ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про дошкільну освіту» (№ 2628-III від 11 липня 2001 року). *Освіта України*. № 33. 2001.
2. Лист МОН України від 23.04.2020 №1/9-219. Щодо організації роботи закладів дошкільної освіти під час карантину. *Дошкільне виховання*. 2020. №5. С.20-21.
3. Акопян Л. Співробітництво, партнерство, довіра. *Дошкільне виховання*. 2020. № 1. С. 26- 29.
4. Байєр О. Відеосемінари для батьків: сучасно, доступно, ефективно. *Дошкільне виховання*. 2019. № 7. С.27 .
5. Амацьєва О.П., Куліш С.Л. Використання елементів ТРВЗ (теорії розв'язання винахідницьких завдань) для формування лексичної компетенції дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2003. № 2. С. 3-10.
6. Алексеєнко Т. Про нові підходи до сімейного виховання. *Шлях освіти*. 1997. № 2. С. 34-37.
7. Армстронг Томас. Индивидуальный подход. Как самостоятельно раскрыть и развить умственные способности вашего ребенка. Харьков: Книжный клуб “Клуб Семейного Досуга”, 2001. 288 с.
8. Беленька Г.В. Завдання та зміст педагогічної просвіти батьків обдарованих дітей. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2018. №3. С.15-17.
9. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. /Укл. А.М. Богуш. Одеса: Маяк, 1999. 84 с.
10. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2001. 576с.
11. Выготский, Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте [Текст]. СПб.: СОЮЗ, 1997. 96 с.
12. Гільбух Ю.З. Розумове обдарована дитина. Психологія, діагностика, педагогіка. Київ: РОВО «Укрвузполіграф», 1992. 84 с.

13. Гнатко М.М. Психологічні передумови роботи з обдарованими дітьми: [методичні рекомендації]. Луцьк, 1996. 26с.
14. Гречуха Д.М. Психолого-педагогічна просвіта батьків обдарованих дітей. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. №3. С.45-48.
15. Долинна О., Низковська О. Батьки в дошкільному закладі: споживачі та гості чи партнери- однодумці? *Дошкільне виховання*. 2017. № 1. С. 6-8.
16. Дудник Н.З. Розвиток творчості дошкільників засобами казки. // Науковий вісник мелітопольського педагогічного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7>
17. Дуброва В. Допоможемо батькам – допоможемо дітям. Теоретичні аспекти проблеми виховання батьків. *Палітра педагога*. 2018. № 1. С. 28-31.
18. Івах С.М. Основні засади співпраці дошкільних навчальних закладів з родинами вихованців. *Науковий вісник мелітопольського педагогічного університету* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/10.pdf>
19. Карабаєва І. І. Комплексний підхід у вивченні обдарованих дітей старшого дошкільного віку. *Обдарована дитина*. 2018. № 8. С. 23–28.
20. Карпенко Н. А. Генезис розуміння батьками проявів дитячої обдарованості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. Київ, 2009. 21 с.
21. Кірієнко Т. Співпраця з родиною. Семінар для педагогів . *Дошкільне виховання*. 2006. № 10. С. 7-9.
22. Клименко В. В. Психологические тесты таланта. Харьков: Фолио, 1998. 296с.
23. Клугман О.Г. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку. *Обдарована дитина*. 2010. № 3. С. 42-50.
24. Коваленко О.Ю. Програма роботи практичного психолога з креативного розвитку дошкільників. Диференціація при здійсненні креативного розвитку дошкільників: досвід, проблеми, перспективи: Матеріали обласної науково-

- практичної інтернет-конференції / Черкаський ОШОПП. Черкаси, 2010. С. 64-70
25. Кононко О. Життєва компетентність - стратегія дошкільного виховання. *Дошкільне виховання*. 1999. № 5. С.4-6.
26. Кононко О.Л. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О.Л. Кононко, З.П.Плохій, А.М. Гончаренко. Київ: Світич, 2009. 208 с.
27. Концепція сімейного та родинного виховання. Нормативно-правове забезпечення освіти. Харків, 2004.
28. Коробка Л.М. Деякі аспекти проявів обдарованості у дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2017. №7. С. 56-59.
29. Красноголов В.О. Визначення поняття «обдарованість» в зарубіжній психолого-педагогічній літературі. *Обдарована дитина*. 1998. №5-6.
30. Крутій К., Денисова І. Ігрова діяльність, дитяче експериментування і STREAM-освіта. *Дошкільне виховання*. 2022. № 5. С. 4–7.
31. Кульчицька О.І. Творча обдарованість. Специфіка дитячої обдарованості. *Обдарована дитина*. 2001. №1. С. 6-8.
32. Кульчицька О. І. Творчі здібності та особливості їх прояву в дитячому віці. *Обдарована дитина*. 2000. № 1. С. 10-14.
33. Лейтес Н. С. О признаках детской одаренности. *Вопросы психологии*. 2003. № 4. С. 13–18.
34. Леонтьев А.Н. О формировании способностей. *Вопросы психологии*. 1999. №6. С.58.
35. Макаренко А. С. Книга для батьків. Київ: Рад. школа, 1973. 334 с.
36. Марінушкіна О.Є., Шубіна Г.В. Організація роботи з обдарованими дітьми в закладах освіти: навч.-метод. посібник. Харків: Основа, 2008. 144с.
37. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. *Вопросы психологии*. 1994. № 5. С.24-29.

38. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. № 2. С. 2–6.
39. Назаренко А. Сім'я і дошкільний заклад. *Дошкільне виховання*. 1995. № 8. С. 11.
40. Одаренность и ее выявление у детей дошкольного возраста / [В. А. Моляко, Е. И. Кульчицкая, Н. И. Литвинова, Л. Г. Черная]. Киев: Знание, 1993. 104 с.
41. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: навч. посібн. Київ: Алма-Матер. 2015, 478 с.
42. Панов В.И. Если одаренность - явление, то одарённые дети - это проблема. *Начальная школа*. 2000. № 3. С. 3-11.
43. Поддьяков Н. Н. Новый подход к развитию творчества у дошкольников. *Вопросы психологии*. 1990. № 1. С. 16-20.
44. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Академвидав, 2016. 456 с.
45. Портницька Н.Ф. Особливості рефлексії здібностей у дошкільному віці. / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 6. Ч. 1. С. 239-247.
46. Портницька Н.Ф. Експериментальне дослідження особливостей наслідування в процесі продуктивної творчої діяльності дошкільників. *Педагогіка та психологія професійної освіти*. 2005. № 6. С. 156-163.
47. Портницька Н.Ф. Наслідування як фактор розвитку обдарованості. *Актуальні проблеми психології*. 2002. Том 6. Вип. 3. С. 166-171.
48. Робота з родинами вихованців дитячого садка / [Упоряд. В.Л.Сухар]. Харків: Ранок, 2008. 176 с.
49. Родинно-сімейно енциклопедія. [Заг. ред. Арвата Ф. С.]. Київ: Богдан. 1996. 326 с.
50. Свирська Л., Петрова Н. Взаємодія дорослих із дітьми раннього віку. Київ, 2004. 112 с.

51. Спичак М. Курс на співпрацю з батьками. *Дошкільне виховання*. 2017. № 3. С.14-17.
52. Сухарева Л. С. Піклуємось разом. Робота з батьками дошкільників. Харків: Тріада, 2008. 128 с.
53. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. Київ: Рад. школа, 1978. 263 с.
54. Туник Е.Е. Опросник креативности Дж. Рензулли [Текст]. *Шкільний психолог*. 2014. № 4. С. 16–23.
55. Фесюкова Л.Б. Учусь керувати собою: комплексні заняття й ігри для дітей 4-7 років. Харків, 2018. 208 с.
56. Чудновський В. Е. Як вчитель повинен відноситися до обдарованості. *Обдарована дитина*. 2004. №8. С. 10–16.
57. Шандрук С. Діагностика загальної обдарованості. *Рідна школа*. 1995. №4. С. 61-62.
58. Трубавіна І. М. Зміст та форми просвітницької роботи з батьками. Київ: Слово, 2000. 88 с.
59. Хромова О. Л. Кравченко Т. В. Педагогізація батьків. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 2. С. 215-227.
60. Юркевич В. С. Одарённый ребенок: иллюзии и реальность: Книга для учителей и родителей. Москва: Просвещение, 1996. 136 с.
61. Янковчук М. М. Сім'я в дидакто-емоційній генезі обдарованості. // Проблеми сучасної психології. Зб. наук. пр. КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Вип. 6. Ч. 2. 2009. С. 422–431.
62. Torrance E. P. The nature of creativity as manifest in the testing. // R. Sternberg, T. Tardif (eds.). *The nature of creativity*. Cambridge: Cambr. Press, 1988. P. 43–75.

ДОДАТКИ

Додаток А

ОПИТУВАЛЬНИК ДЛЯ БАТЬКІВ

(виявлення рівня розуміння батьками видів обдарованості і ступеня її прояву у дітей, рівня підтримки здібностей дитини у сім'ї)

1. Прізвище ім'я дитини, вік

2. Які здібності має Ваша дитина?

3. У чому вони проявляються?

4. Чи є обдарованою Ваша дитина? У чому саме вона обдарована?
(Назвіть вид обдарованості)

5. Чи потрібно вживати певні заходи, щоб підтримати розвиток обдарованих дітей?

6. Як Ви підтримуєте обдарування своєї дитини?

7. Хто повинен взяти на себе відповідальність у розвитку обдарованості дитини?

8. Чи готові Ви взаємодіяти з дошкільним навчальним закладом у плані підтримки здібностей Вашої дитини? Які форми взаємодії Ви можете запропонувати?

Додаток Б
«Як підтримати обдаровану дитину?»
(виступ на батьківських зборах)

Бути батьками – радісна, але напружена праця. Ми повинні задовольняти потреби нашої дитини. Реалізуючи це завдання, ми нерідко переживаємо, сумніваємося, коли намагаємося віднайти ту систему виховання, яка б у найбільшій мірі задовольнила нас і нашу дитину. Ніхто не може замінити батьків у вирішенні питань виховання дитини, і це особливо актуально, коли стосується обдарованої дитини.

Відносини між батьками і дітьми - вельми складна сфера відносин для обох сторін. Дорослі нерідко пригнічені життєвими обставинами, відсутністю помічників, вони занепокоєні проблемою заробітку, станом здоров'я, відносинами з іншими людьми, на них лежить відповідальність за всі дії, вони інколи не можуть упоратися зі всіма складнощами, у деяких ситуаціях їх охоплює відчуття паніки і навіть страху - і це все проявляється у стосунках з дитиною. А обдаровані діти до того ж мають підвищену чутливість і розширений діапазон сприйняття, і це накладає додаткові особливості на їх відносини з батьками. Дитину з самого народження треба вміти слухати, а головне - почути, підтримати її бажання і прагнення, допомогти їй, нічого не нав'язуючи, не очікувати результату, який потрібен саме вам, не використовувати дитину в досягненні своїх цілей, а допомогти досягти власних висот. С.Д. Максименко зазначає, що в маленькій дитині з самого початку дитинства встановлюється з рідними, близькими людьми те, що називається особистісними відносинами. У таких взаємовідносинах дитина не тільки досягає задоволення своїх потреб, використовуючи інших людей, але й розкривається в цих відносинах. І робить вона це непомітно для себе і, природно, не навмисно.

Дитині важливо постійно відчувати, що батьки бажають їй добра. Дітям, яким батьки кажуть неправду, важко не втратити віру в добрі наміри. У деяких

батьків вважається нормою в разі необхідності давати дитині будь-які обіцянки, щоб дитина перестала плакати або щоб у цей момент вона залишила їх у спокої, і в ту ж мить про них забути. Коли дитина часто стикається з такою ситуацією, у неї спочатку розвивається надмірна довірливість і впевненість у всемогутності батьків, але потім дитина відчуває величезне розчарування, і як наслідок - погіршення відносин із батьками.

Завжди прислухайтеся до дитини і намагайтеся зрозуміти її точку зору. Не обов'язково завжди погоджуватися з нею, але завдяки увазі, яку ви приділяєте дитині, вона відчуває себе повноцінним і достойним учасником подій.

Дитина більш охоче підпорядковується тим правилам, в установленні яких вона сама бере участь. Але, звичайно, існують правила, які є загальноприйнятими або ті, що можуть бути встановлені тільки батьками. Старайтеся розмовляти з вашою дитиною з повагою. І це не залежить від віку дитини, залучайте дитину у процес прийняття рішень.

Потрібно хвалити дитину за все позитивне, так само, як і вказувати на помилки, але не зверхньо, а з повагою і розумінням. Треба старатися похвалити дитину за найменшу зміну на краще, навіть якщо ця зміна зовсім незначна. Достатньо часто вдаючись до похвали та заохочення, ми, батьки, сприяємо розвитку в дитини впевненості в собі, у своїх силах і можливостях, адже дитину не можна «перехвалити».

Батькам треба всебічно підтримувати дитину, допомагати у виконанні робіт, «що стосується організації виконавчого процесу», першими слухати її замисли і проекти, бути прихильниками і вболівальниками.

Шановні батьки, не очікуйте від дитини того, чого вона не в змозі виконати.

Використовуйте найменшу можливість для того, щоб висловити дитині свою любов. І якщо, за твердженням С.Д. Максименка, «початком особистості є не вчинок, все починається з любові. Любов об'єднує і створює особистість

завдяки тому, що не дає людині зосередитись на особистому «Я», концентрує, втілює її в іншому «Я», тим самим лише забезпечуючи існування і розвиток себе як цілісності», то саме любов повинна супроводжувати дитину протягом її розвитку і життя загалом.

Треба зауважити, що одним із сильних проявів обдарованості дитини є те, що практично у всіх справах вона намагається досягти успіху, а в деяких - найвищих результатів. Нерідко це призводить до того, що дитина не може гідно пережити невдачу, сприймає всі місця, окрім першого, як поразку, а себе вважає невдахою.

Щоб цього не трапилося, батькам необхідно з дитинства залучати дітей до занять, у яких вони демонструють не найкращі результати. Дитина повинна зрозуміти, що зазнавати невдачі - це нормально, що її необхідно сприймати як можливість для переоцінки ситуації та адаптації до неї, що і позитивний, і негативний результат у пошуку інформації може бути корисний.

Інтелектуальні здібності обдарованої дитини досить часто випереджають фізичні, тому як психологічну зброю вони використовують слово та гостре вміння сприймати вразливі особливості друзів та членів родини. Завдяки цьому їхня відповідь на образі значно болючіша, ніж те, що її спровокувало. Тут дуже важливо показати дитині, що не можна нападати на слабшого.

Що стосується взаємодії батьків та обдарованої дитини, то можна виокремити два стилі взаємодії: директивний та інструктивний.

Характерним для директивного стилю є однотипні команди, він розвиває в дитини пасивну піддатливість та залежність. Може навіть деякий час і давати позитивний результат, але водночас він породжує пасивний супротив дитини. Саме тому батькам треба звернути увагу на свій стиль взаємодії з дитиною і, можливо, навіть змінити його для того, щоб не виникло цієї проблеми.

Інструктивний стиль взаємодії вмішує набагато більше інформації та

включає обґрунтування бажаної поведінки, стверджує ініціативу. Цей стиль може також призвести до незгоди з боку дитини, але все-таки точка зору дитини береться до уваги, тим самим розвиває в дитини незалежність та творчість. Ці риси також не дають цілковитої гарантії спокійного життя батькам, але обіцяють зробити життя цікавим та захоплюючим.

Для дитини дуже важливо знати, що все, що вона намагається зробити, спричинене гарними намірами, навіть якщо це засмучує батьків.

Обдаровані діти все сприймають і на все реагують. Їх нормальний для цього віку егоцентризм призводить до того, що вони відносять усе на свій рахунок. Те, що не зачепить звичайну дитину, може поранити обдаровану. Вони дуже вразливі, а це породжує підвищену чутливість, саме тому вони інколи відчувають свою провину навіть тоді, коли їх ні в чому не звинувачують. Часом їм здається, що їх відштовхують, бо вони надто чутливо реагують на незадоволення тих людей, котрі їх оточують.

Саме тому дитині необхідна батьківська підтримка, терплячість, розуміння помилок і невдач, доброта і щедрість, саме вони допоможуть обдарованій дитині уникнути негараздів у майбутньому житті. Дитині важливо знати, що батьки її люблять не за досягнення та вчинки, а просто за те, що вона в них є.

Додаток В**Семінар-практикум для батьків
(проект)**

Тема: «Креативний розвиток дитини»

Мета:

- активізувати знання батьків про особливості розвитку в дітей творчих здібностей;
- ознайомити батьків з роботою вихователів за темою «Креативний розвиток дитини»;
- формувати готовність батьків до співпраці з педагогами за проблемами розвитку креативності дітей у дитячому садку та вдома.
- тренінг для батьків та їх малят.

Хід роботи

I. Організація групи.

II. Повідомлення теми і мети заняття.

Вступне слово вихователя. Наша сьогоднішня зустріч присвячена дуже важливій темі – «Креативний розвиток дитини». Креативність – це здатність людини породжувати незвичайні ідеї, оригінальні рішення, вміння відійти від традиційних схем мислення. Креативність є одним з компонентів творчої особистості й зовсім не залежить від ерудиції. Як вважає ряд вчених, у прояві креативності роль генетичного фактора зовсім невелика, на відміну від оточення дитини.

III. Теоретичний блок.

Серед багатьох фактів, що свідчать про неймовірну важливість сімейно-батьківських стосунків, є й такі:

- більше шансів проявити творчі здібності має, як правило, старша або єдина дитина в сім'ї;
- менше шансів проявити творчі здібності в дітей, які ідентифікують себе з батьками (батьком). Навпаки, якщо дитина ототожнює себе з «ідеальним героєм», те шансів стати креативною в неї більше. Цей факт пояснюється тим, що в більшості дітей батьки – звичайні, нетворчі люди, тому ідентифікація з ними призводить до формування у дітей нетворчого мислення;
- часто творчі діти з'являються в сім'ях, де батько значно старше матері;
- позитивно впливає на розвиток креативності підвищена увага до здібностей дитини, ситуація, коли талант стає організуючим у сім'ї.

Отже, сімейне оточення, де з одного боку, є увага до дитини, а з іншого, до неї висуваються певні вимоги, де правильний зовнішній контроль за поведінкою, де є творчі члени сім'ї й заохочується нестереотипна поведінка, приводить до розвитку креативності в дитини.

Окрім того, що творчо розвинена дитина – це цікава особистість, вона ще й набуває життєво важливих якостей: відповідальності, наполегливості, високого контролю над поведінкою та емоціями, рішучості, сміливості до експериментів, інтелектуальної лабільності, вмінням відслідковувати проміжні результати, висока працездатність та ін. Наявність творчих здібностей у дітей є запорукою успішного навчання в школі, тому розвивати ці здібності необхідно якомога раніше. Тому необхідно формувати таке середовище, де буде необхідна творчість дитина. Це середовище включає в собі насамперед тих, хто має найбільший вплив на дитину – батьки. Важливо, щоб батьки навчилися спільно займатися творчістю з дитиною й правильного ставлення до дитини в процесі цієї творчості. Вимоги батьків мають бути адекватними щодо можливостей дитини. І дуже важко навчитися обережній оцінці результатів дитячої праці, навіть якщо здібності й не дуже виразні. Треба завжди пам'ятати, що в дитини є

потенціал, який проявляється не відразу. Дитині головне бачити й знати, що її творча діяльність корисна й потрібна іншим людям.

У наш час відбувається пошук нових ефективних технологій розвитку дошкільників з метою максимально розкрити творчий потенціал. Сьогодні збільшуються вимоги щодо розумової діяльності, обсягу засвоєваних знань.

У нашому дитячому садку проводиться систематична робота з розвитку креативних здібностей дитини. Це завдання охоплює усі сфери життя дитини: навчання, дозвілля, прогулянки. Вміння дитини самостійно шукати нову інформацію розглядається як найважливіша рису дитячої поведінки. Дослідницька поведінка – один з основних шляхів отримання дитиною уявлень про оточуючий світ. Головна наша задача – формувати в дітей здібності самостійно й творчо отримувати (і переробляти) нові способи діяльності в будь-якій сфері свого життя.

Шановні батьки, хочеться зазначити, що не тільки виховання впливає на гармонійний розвиток дитини, але й від того, як організований простір, у якому живе й розвивається дитина. Предметно-розвиваюче середовище являє собою систему матеріальних об'єктів діяльності дитини, яка моделює її духовний розвиток. Предметно-ігрове середовище має об'єктивно створювати умови для дитячої творчості. Воно спонукає дітей до гри, формує уяву, стає основою мисленнєвого процесу. Дорослим слід замислитися, як в умовах дитячого садка організувати можливість зустрічі з Дивом, яка може стати для дітей початком їх творчого шляху. «Дивом» можуть слугувати яскраві книжки, незвичайні іграшки, екзотичні чудові мушлі, фотографії ваших мандрівок і багато іншого. А для когось «Дивом» стане класична музика, таємниче світло, яке супроводжується читанням казки...

IV. Тренінг

Вправа «Перекинь м'яч». Мета: вербальне й невербальне спілкування, зближає членів групи. Воно направлено на встановлення контактів один з одним і пошуку швидкого вирішення поставленого завдання.

Матеріали: м'яч. Час: 2-5 хвилин

Процедура. Учасники стоять у тіснім колі, їм дається невеликий м'ячик (розміром приблизно з тенісний) і формулюється завдання: якнайшвидше перекинути цей м'ячик один одному так, щоб він побував у руках у кожного. Ведучий фіксує витрачений час. Оптимальне число учасників у колі від 6 до 8; при більшій їхній кількості доцільно виконувати вправу у декількох підгрупах. Вправа повторюється 3- 4 рази, ведучий просить робити її якнайшвидше. Ведучий просить винайти й продемонструвати спосіб, яким можна перекинути м'яч так, щоб він побував у руках у кожного, витративши лише 1 з на всю групу. Звичайно через якийсь час учасники придумують і демонструють відповідний розв'язок. (Воно полягає в тому, що всі вони ставлять складені «човником» руки друг над іншому й по черзі розлучають долоньки в сторони. М'ячик, падаючи вниз, передається з рук у руки й у такий спосіб устигає побувати в кожного учасника). Завдання вирішене!

Психологічний зміст вправи. Демонстрація того, як проблема може бути вирішена більш ефективно за допомогою нетривіального підходу до неї і як цьому перешкоджають стереотипи («перекинути — значить підкинути нагору, а потім піймати»). Зімкнення групи, навчання координації спільних дій.

Питання для обговорення:

1. Що заважало відразу ж побачити швидкий спосіб виконання завдання, який стереотип при цьому активізувався?
2. Кому першому прийшла думка перекидати м'яч, не підкидаючи, а опускаючи його, і що підштовхнуло до цієї ідеї?
3. Які ситуації, коли стереотипне бачення заважало розглянути простий і нетривіальний спосіб розв'язку проблеми, зустрічалися в життєвому досвіді учасників і як вдавалося подолати ці обмеження?

Вправа «Застосування предметів». Мета: розвиток творчого мислення.

Матеріали: скріпки для паперів, зубна щітка, олівець, сірник... тощо. Час: 10-15 хвилин

Процедура. За дві хвилини знайдіть якнайбільше застосувань для взуттєвого шнурка й запишіть їх.

Питання для обговорення:

1. Складно було придумувати нове застосування простим і знайомим речам?

2. Як можна застосовувати ваш предмет?

3. Про що змусила задуматися ця вправа?

Вправа «Арка». Мета: розвиток творчих здібностей, пошуку нестандартного розв'язку поставленого завдання.

Матеріали: ножиці, папір. Час: 10 хвилин

Процедура. Учасники поєднуються в команди, одержують папір формату А4, і їм дається завдання: виготовити таку арку, щоб через неї зміг пройти кожної з учасників або все по черзі. Продемонструвати якнайбільше способів.

Питання для обговорення:

1. Кому спочатку вдалося, що виконати вправа неможлива?

2. Часто виникають такі ситуації?

3. Хто підказав рішення або це колективне?

Вправа «Творче життя». Мета: узагальнити уявлення учасників про свої творчі здібності.

Матеріали: папір, ручки. Час: 7-15 хвилин

Процедура. Учасники поєднуються в групки по 5-6 людей, одержують завдання: сформулювати перелік рекомендацій, які дозволять «зробити більш творчим власне життя», і записати їх. Сформульовані рекомендації повинні бути такими, що їх можна було втілити в життя.

Обговорення в групі: розібрати всі варіанти.

Додаток Д

Заняття на виявлення окремих здібностей старших дошкільників

Мовленнєві здібності

Заняття 1

Мета: виявити вміння доповнити деталями схематичне зображення предмета й скласти розповідь про нього.

Обладнання: великий аркуш паперу зі схематичним зображенням поїзда, кольорові олівці або фломастери.

Діти розсідаються навколо столика, на якому лежить аркуш паперу зі схематичним зображенням поїзда й придумують, як його можна домалювати: якого кольору вагони, колеса, вікна, хто їде в поїзді тощо. Важливо дати відповіді кожній дитині. Відповідно до відповідей педагог домальовує поїзд, діти можуть допомагати йому. Потім разом з вигаданими пасажирами відправляються в «подорож» на поїзді, співають пісеньку і «їдуть» по групі. Час від часу «поїзд» зупиняється, тому що педагог задає яку-небудь нову ситуацію (наприклад, «поле, поїзд їде по полю» або «гори», «море» «ліс», «місто» і ін.) і просить придумати невелику історію.

Заняття проводиться по підгрупах (кількість дітей у підгрупах повинне збігатися з кількістю ситуацій).

Підсумки заняття

Показник — розвиток уяви (уміння скласти історію з опорою на зовнішній наочний засіб — схематичне зображення предмета, доповнене деталями).

Низький рівень — не можуть придумати, або придумують історію, не відповідну до ситуації.

Середній рівень — самостійно придумують історію, адекватну ситуації, але схематичну й неоригінальну, або складають за допомогою педагога оригінальну історію, насичену деталями.

Високий рівень — самостійно придумують історію з елементами оригінальності (оригінальні персонажі або оригінальні дії), насичену деталями (наприклад, описом персонажів, місця дії тощо).

Заняття 2

Мета: діагностувати можливості перетворювати просторово-тимчасову модель у сюжет казки або історії.

Обладнання: великий аркуш паперу із зображеною на ньому наочною моделлю.

Діти розсідаються на стільчиках перед аркушем паперу з моделлю. Педагог пропонує їм придумати казку, яка намальована на аркуші. Діти по черзі розповідають придумані ними казки. Педагог нагадує, що дуже важливо кожному придумати свою, не схожу на інші казку. Якщо дитина зазнає труднощів при складанні казки або відходить від моделі, педагог йому допомагає: пропонує сюжетний хід і звертає увагу на умовні зображення, представлені в моделі.

Заняття проводиться по підгрупах.

Підсумки заняття

Показник — складання казки з опорою на просторово-тимчасову модель.

Низький рівень — відмовляються від виконання завдання або виконують в основному за допомогою педагога, причому придумана казка дуже схематична й неоригінальна.

Середній рівень — самостійно виконують завдання, однак складена казка схематична, бідна деталями, неоригінальна; на цьому ж рівні перебувають діти,

які придумують казки з елементами оригінальності, деталями, однак під час розповіді потребують допомоги.

Високий рівень — самостійно придумують казку, що відповідає моделі, насичену деталями, у якій присутні елементи оригінальності (оригінальні персонажі або оригінальні дії).

Конструювання

Мета: вивчити можливості заздалегідь уявляти собі майбутню будівлю й використовувати для цієї мети схематичний малюнок задуманого предмета як допоміжного засобу.

Обладнання: набір деталей, аркуш паперу й олівець.

Педагог нагадує дітям план обмірковування задуму: що вони будуть будувати, що прагнуть показати у своїй будівлі, що в ній обов'язково буде, які деталі для неї знадобляться. Говорить, що спочатку можна замалювати те, що вони задумали побудувати, потім відібрати матеріал. У процесі роботи педагог спостерігає, розмовляє з кожним про його задум, а по закінченню просить бажаючих назвати свою будівлю й розповісти про неї (чому він вибрав цю тему, чи вдалося побудувати те, що було задумано).

Підсумки заняття

Показник — уміння самостійно створювати розгорнутий задум конструкції й утілювати задумане в будівлі.

Низький рівень — задум нестійкий, тема міняється в процесі роботи, схематичні замальовки майбутньої конструкції непевні; створювані конструкції не чіткі по змісту; пояснити їхній зміст і спосіб побудови не можуть.

Середній рівень — тему будівлі визначають заздалегідь, але розкривають її зміст тільки за допомогою навідних запитань; використовують схематичний малюнок для позначення частин предмета й утримання задуму; схему не

деталізують і не розробляють; конструкцію, спосіб її побудови знаходять шляхом практичних проб.

Високий рівень — самостійно розробляють задум (назва предмета, його призначення, особливості будови, матеріал); можуть розповісти про спосіб спорудження будівлі і її особливостях, пояснити свій інтерес до цієї теми; при розробці задуму використовують літературні образи; створюють як реалістичні, так і символічні будівлі.

Виразний рух

Мета: виявити рівні образно-пластичної взаємодії, здібності до образного перевтілення.

Педагог пропонує придумати разом казку, а потім пограти в неї. Починає розповідати, а діти можуть доповнювати її різними подробицями й деталями, щоб краще уявити, що там відбувається.

Потім просить дітей спробувати розповісти цю казку за допомогою рухів так, щоб без слів було зрозуміло, про кого вони розповідають, що роблять герої, як вони рухаються, який характер у кожного. Підказує, що перед початком виконання партнери можуть домовитися між собою, як грати казку, хто яку роль виконує, з якого місця починає. Нарешті, діти, як приклад, виконують образно-пластичний етюд «Чарівник і миша». Педагог по ходу підказує послідовність подій короткими ключовими фразами, використовуючи дієслова в теперішньому часі, наприклад: «живе чарівник», «придумує чарівництво», «з'являється миша», «чарівник чаклує», «миша перетворюється» тощо. Для виконання завдання дітям даються дві спроби. Перед повтором партнери (у парі) міняються ролями.

Примітка. Під час виконання етюдів педагог не робить зауважень щодо використання приймань взаємодії або виразності виконання ігрових образів. Лише в паузі перед повтором може рекомендувати спробувати передати образ

по-своєму, не повторюючи того, що робив партнер у першій спробі, постаратися бути в образі від початку до кінця етюд, виражаючи в пластику особливості його характеру, переживань, дій.

Підсумки заняття

1-й показник — образно-пластична взаємодія з партнером.

Нульовий рівень — зовсім не взаємодіють із партнерами; використовують способи, «руйнуючі» ігровий контекст, наприклад, фрагмент переслідування переходить у звичайну «біганину» один за одним.

Низький рівень — важко підбирати підходящі за змістом рухи (чекають від педагога підтвердження правильності свого вибору, підказки від партнера) або в другій спробі повторюють рухи, які партнер уже використовував у першій; відволікаються на сторонні об'єкти, подразники; поведінка персонажа схематична, без деталей; просторовий малюнок одноманітний і охоплює тільки частину «сценічного майданчика».

Середній рівень — самостійно орієнтуються на репліки партнера й відповідають на них рухами за змістом; у другій спробі не повторюють один до одного дії партнера, які використовував у першій, але вносять деякі свої деталі; стійко захоплені образно-пластичною взаємодією з партнерами (майже не відволікаються на сторонні подразники); поведінка персонажа будується як ряд складених фрагментів, без переходу від одного до іншого (наприклад, перетворення передається як раптова зміна вигляду: миша — велике істота).

Високий рівень — повністю самостійні у відборі підходящих за змістом рухів, орієнтуючись на дії партнера; помінявшись ролями з партнерами, можуть придумати свої способи побудови образу й ігрової взаємодії; інтерес до взаємодії настільки сильний, що не відволікаються на сторонні моменти; поведінка персонажа будується як зв'язний розвиток подій з переходами від одного фрагмента до іншого; просторовий малюнок часто цікавий і своєрідний.

2-й показник — перевтілення в образ.

Нульовий рівень — рухаються поза образом, не перебудовуючи своєї звичайної пластики; рекомендації педагога не допомагають поліпшити виконання.

Низький рівень — використовують лише один з компонентів виразності (мімічний рух, або характерний жест руками, або рух корпусом тощо), ніби позначаючи образ єдиним розпізнавальним штрихом, тоді як інші частини тіла залишаються поза образом; перебувають в образі короткочасно, частіше рухаються у своїй звичній манері; можуть незначно поліпшити своє виконання, орієнтуючись на рекомендації педагога або наслідуючи манеру виконання партнера, яку той використовував у першій спробі.

Середній рівень — більш-менш стійко зображують образ, одночасно включаючи в рух міміку, руки, ноги, корпус і ін., але не все тіло цілком; не показують індивідуальної Манери виконання; рекомендації педагога допомагають поліпшити виконання.

Високий рівень — виконують руху всім тілом, з більш-менш яскравим емоційно-пластичним «проживанням» образа в індивідуальній манері, тобто показують його по-своєму, образ «тримають» стійко (протягом декількох епізодів поспіль); прагнуть до більш досконалого виконання.

Музична діяльність

Мета: визначити здатності до сприйняття музичних образів і їх аналізу.

Музичний репертуар: «Конячка» А. Гречанінова, «Минулі дні» Є. Грига.

Педагог пропонує послухати музику й спробувати уявити, про що вона розповідає або що нагадує, визначити її настрій. Педагог виконує п'єси, після чого докладно записує відповіді дітей, відзначає яскраві прояви їх емоцій.

Підсумки заняття

Висловлення дітей про прослухану музику аналізуються за двома основним напрямками: сприйняття загального настрою музичного твору й

диференційоване слухання. Перше вбирає в себе аналіз відповідей за трьома розділами: «Розуміння загального образу музичного добутку», «Оригінальність висловлення», «Розгорнення висловлення»; друге — за двома: «Засоби музичної виразності» і «Використання музичних термінів». Фіксується також захід виразності емоційної реакції на прослухану музику. За кожним з розділів випробуваний одержує від 0 до 2 балів. Залежно від загального бала виявляється рівень успішності виконання завдання в цілому.

Розподіл балів за рівнями: 11-12 — високий, 9-10 — вище за середнє, 6-8 — середній, 3-5 — нижче середнього, 0-2 — низький.

Художнє конструювання

Мета: виявити можливості самостійно побудувати наочну модель знайомої казки й рівень оволодіння образотворчими й композиційними засобами й діями побудови зображення, розробки задуму в процесі конструювання сюжетних композицій.

Обладнання: елементи конструктора, нитки, ножиці, аркуші паперу, фломастери.

Педагог надає дітям можливість самим визначити: хто буде героями їх композиції, де, коли і які події відбудуться з ними. Пропонує згадати знайомі казки, вибрати з них найцікавішу, накреслити «підказку» (просторово-тимчасову модель) і зобразити на стенді її головний епізод.

Підсумки заняття

1-й показник — оволодіння дією побудови наочної моделі казки.

Низький рівень — відмовляються від виконання завдання, або малюють схематичну й неоригінальну модель, що полягає з 2- 4 епізодів, пропускаючи важливі деталі.

Середній рівень — зображена модель відповідає обраній казці, правильно відтворюють послідовність основних епізодів (4-6), але пропускають персонажів або деякі другорядні епізоди сюжету.

Високий рівень — побудована модель точно відповідає структурі казки, послідовно й докладно розкриває динаміку подій (6-10 епізодів).

2-й показник — рівень оволодіння образотворчими й символічними засобами, ступінь використання їх для передачі емоційних і значеннєвих характеристик героїв.

Низький рівень — створюють слабкі схематичні ізольовані зображення, фрагменти роботи не мають образної виразності й існують самі по собі.

Середній рівень — створюють образне рішення, намагаються передати характерні ознаки кожного персонажа, але взаємозв'язок образів виявлений слабо, виразність стереотипна.

Високий рівень — створюють добре пізнавані, яскраві, емоційно динамічні або пластичні образи, передають характерні риси кожного персонажа, прорисовують додаткові штрихи й роблять значеннєві акценти.

3-й показник — оволодіння композиційними засобами, передачею діючих, сюжетних, значеннєвих відносин у композиції.

Низький рівень — самостійно вибирають певний епізод казки для конструювання композиції, але моделлю, як підказкою, практично не користуються; пошук композиційних розв'язків здійснюють у процесі практичних дій; структура відносин не передається, є окремі фрагменти композиції.

Середній рівень — вибирають епізод казки, використовують у роботі модель, але сюжетну композицію будують схематично, композиція бідна, погано організована, герої статичні, не передана динаміка їх відносин, не пророблене тло — другорядні елементи композиційного задуму.

Високий рівень — самостійно використовують модель і створюють розгорнуту сюжетну композицію, передають у ній динаміку відносин, обсяг і

пропорції несуть значеннєві навантаження, розставлені акценти й включені різноманітні додаткові елементи — природа, архітектура й ін.

4-й показник (додатковий) — оволодіння конструктивними здатностями.

Низький рівень — конструюють схематичні шаблонів образи об'єктів, слабо контролюють точність з'єднання елементів конструктора.

Середній рівень — намагаються враховувати множинні (багатомірні) ознаки зображуваного об'єкта (форму, розмір, положення, ракурс) і функціональні особливості конструктивного матеріалу.

Високий рівень — аналізують умови завдання, враховують можливості конструктивного матеріалу, вільно конструюють зображення будь-якого об'єкта в декількох проекціях, передають позу, рух, зовнішні ознаки, емоційний стан.